

LEXIKAI ÉS KONTEXTUÁLIS INFORMÁCIÓK INTERAKCIÓJA A MEGNYILATKOZÁSJELENTÉS MEGALKOTÁSA SORÁN¹

BIBOK KÁROLY

SZTE Orosz Filológiai Tanszék
kbibok@lit.u-szeged.hu

NÉMETH T. ENIKŐ

SZTE Általános Nyelvészeti Tanszék
nemethen@hung.u-szeged.hu

1. Bevezetés

1.1. Az adatok

Tanulmányunkban **a magyar nyelvhasználat megnyilatkozásainak három különböző típusát** vizsgáljuk **egységes módon**. Az első típusba tartozó, implicit argumentumokat magukban foglaló megnyilatkozások több, korábbi cikkünk tárgyát képezték (Németh T. 1998, 2000a, b, 2001a; Németh T.–Bibok 1999, 2001a). A megnyilatkozások ezen csoportjának vizsgálatában az a fő kérdés, milyen módon maradhat implicit egy igei predikátum argumentuma, és hogyan lehet egy lexikailag kifejezetlen argumentum vonatkozását azonosítani. Az (1)–(3) alatti példák implicit argumentumokat tartalmazó megnyilatkozások.

- (1) *János eszik/iszik.*
- (2) *Tibor adott a koldusnak.*
- (3) – *Sír a gyerek.*
– *Megetetem.*

A második típusba sorolt adatok implicit predikátumokat tartalmazó megnyilatkozások. Összehasonlítva a (4a)-t a (4b–c) megnyilatkozásokkal, látható, hogy az előbbiben lexikailag nem fejeződik ki, hogy Mária mit kezdett el csinálni a könyvvel, illetve milyen tevékenységet fejezett be a könyvvel kapcsolatban. Másként megfogalmazva: az ‘olvasás’ jelentésű predikátum, amelyhez a *könyv* mint argumentum közvetlenül kapcsolódik, és amely az *elkezd*-nek, illetve a *befejez*-nek pedig maga is argumentuma, a (4a)-ban implicit maradt.

- (4) a. *Mária elkezdte/befejezte a könyvet.*
b. *Mária elkezdte/befejezte a könyv olvasását.*
c. *Mária elkezdte olvasni a könyvet.*

A harmadik típusú megnyilatkozásokban, mint például az (5)-beliekben, nem fordulnak elő sem implicit argumentumok, sem implicit predikátumok. E megnyilatkozások fő érdekessége az, hogy jelentésük megalkotása során a predikátumok jelentéséhez nem egyszerűen hozzáadódik a határozók jelentése a szintaktikai szerkezetnek megfelelően, hanem az

---

¹ Ezen összefoglaló tanulmány megírása folyamán az első szerzőt még a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj, a másodikikat a Széchenyi Professzori Ösztöndíj támogatta.

utóbbiak befolyásolják is a predikátumok jelentését. A megnyilatkozásjelentés ilyen, összetettebb módon történő létrehozását Pustejovsky (1995) terminológiáját alapul véve együttes kompozíciónak nevezhetjük (ld. még Bierwisch 1996; Jackendoff 1997).

- (5) a. *Péter / A borosüveg a folyóban úszott.*
 b. *Péter / A borosüveg a barlangba úszott.*

1.2. A tanulmány céljai

Az adatok leírásában és magyarázatában **három fő cél** vezérel bennünket. **Először**, meg kívánjuk mutatni, hogy e három megnyilatkozáscsoport esetén **a megnyilatkozásjelentés megalkotásához egyaránt a lexikon és a kontextus intenzív interakciójára van szükség**. Ez teszi lehetővé a fenti típusú megnyilatkozások azonos módon való kezelését. A lexikai és a kontextuális információk interakciója fontosságának a felismerése és hangsúlyozása megfelel a (szó)jelentés kutatásában és a pragmatikában egymástól függetlenül is jelentkező nemzetközi tendenciáknak (vö. pl. Blutner 1998; Bunt és Black 2000; Fischer 2000; Németh T. 2001b, c; Németh T.–Bibok 2001b; Raskin, Attardo–Attardo 2000).

Második célunk, hogy jellemezzük a különböző típusú lexikai, valamint kontextuális információknak a jelentés megalkotásában betöltött szerepét. Bunt és Black (2000) a számítációs/számítógépes pragmatika feladatának kijelölésekor felhívja a figyelmet arra, hogy mind ez ideig a megnyilatkozások formális szemantikai szempontú vizsgálatok főként a nyelvi oldalra fektették a hangsúlyt, a kontextuális aspektusoknak, illetve a nyelvi és kontextuális információk interakciójának kevesebb teret szenteltek. Ugyanakkor a szószemantikai kutatásokban – a kognitív szemantikában (Lakoff 1987), a generatív lexikon elméletében (Pustejovsky 1995, 1998), a Jackendoff-féle (1990) és a Bierwisch-féle (1983, 1996) konceptuális szemantikában – a kontextuális, illetve a világtudásból származó ismeretek tekintetbevétele a szójelentések megadásában régóta kulcsfontosságú tényező. A pragmatikaelméletek egy része ugyancsak (Sperber és Wilson 1995) megpróbálta kidomborítani a kontextus fontosságát a releváns interpretáció megtalálásában. A kontextus erőteljesebb számbavétele a hivatkozott kutatásokban felvetette azt a kérdést, hogy milyen típusú kontextuális információkról lehet beszélni. E kérdés megválaszolása részben egybeesik dolgozatunk második céljának megvalósításával. Ám mi hasonló módon figyelemmel leszünk a lexikai információ különböző típusaira is.

És végül **harmadik célunk** az, hogy a vizsgált típusú megnyilatkozások előfordulásait, interpretációs lehetőségeit és ezek hierarchiáját egyetlen univerzális racionalitási elvvel, a kognitív relevancia elvével (Sperber–Wilson 1995) magyarázzuk.

Bár az alanyi és a tárgyaz ragozási formák, valamint a főnévi esetvégződések majd érintőlegesen szóba kerülnek (ld. 2.4., ill. 4.2.), **nem célunk** ebben a munkánkban a megnyilatkozások morfológiai és szintaktikai szerkezetének szerepét elemezni. Természetesen, ez nem jelenti azt, hogy a morfológiai és szintaktikai tényezők, továbbá a diskurzusok strukturális tulajdonságait elhanyagolhatóknak tartjuk a megnyilatkozások jelentésének megalkotásában. Hogy csak néhány kutatást említsünk e vonatkozásban: Egyik korábbi munkánkat (Németh T. és Bibok 2001a) teljes egészében annak szenteltük, hogy az alanyi és a tárgyaz ragozás hogyan befolyásolja az igei lexémák implicit tárgyi argumentummal való előfordulását, illetve a lexikailag kifejezetlenül hagyott tárgyi argumentumok azonosítási mechanizmusait. Bánréti (2001) részletesen elemzi és magyarázza a párhuzamos

szerkezetű tagmondatok közötti VP- és NP-ellipszis morfoszintaktikai és fonológiai feltételeit, Németh T. 2001a-ban pedig utalások találhatóak a diskurzusok strukturális tulajdonságainak szerepére vonatkozóan.

Az sem célunk, hogy egyetlen elmélet mellett foglaljunk állást, minthogy az sem, hogy egyetlen reprezentációs formát vagy formalizmust használjunk. A nyelvi adataink alapján tehető empirikus általánosítások rendszerezéséhez, magyarázatához és ezek alapján további előrejelzések megtételéhez több elméleti keret megállapításait, valamint saját korábbi eredményeinket is figyelembe vesszük. Mindazonáltal tanulmányunk nem válik eklektikussá. Ugyanis a dolgozatunk egésze szempontjából döntően fontos és leginkább használt megközelítések – a Jackendoff-féle (1990) és a Bierwisch-féle (1983, 1996) konceptuális szemantika, a generatív lexikon elmélete (Pustejovsky 1995, 1998), valamint a Sperber és Wilson (1995) által kidolgozott relevanciaelmélet – a meglévő különbségek ellenére jól összeegyeztethetők egymással, és bizonyos esetekben pedig érvelni fogunk a megfelelőbbnek tartott alternatíva mellett.

1.3. A tanulmány felépítése

Mindhárom megnyilatkozáscsoportot külön-külön elemezzük, önálló részt szentelve minden egyes típusnak (2., 3. és 4. fejezet), és igazoljuk, hogy az implicit argumentum és predikátum, valamint az együttes kompozíció egyaránt ugyanazt a három eljárást teszi lehetővé a megnyilatkozások jelentésének megkonstruálása során. Végül az 5. fejezetben összefoglaljuk az eredményeinket, és arról szólunk, hogyan vezérli a kognitív relevancia elve a vizsgált adatok előfordulását és interpretációját.

2. Implicit argumentumokat tartalmazó megnyilatkozások

Korábbi definíciókat (Németh T.–Bibok 2001a) megismételve, nevezzünk implicit argumentumnak minden olyan, az ige konceptuális-szemantikai reprezentációjában szereplő, de lexikailag realizálatlanul hagyott argumentumot, amelynek a jelenlétét a megnyilatkozásban lexikai-szemantikai, grammatikai, diskurzus- és/vagy pragmatikai evidenciák igazolják! Az implicit argumentum ezen felfogása megengedi, hogy implicitnek tekintsük a fonetikailag nem kifejezett, üres névmást (a *pro*-t, sőt a *PRO*-t is), amely azonban – a többi lexikailag kifejezetlen argumentumtól eltérően – a szintaktikai szerkezetben saját pozícióval rendelkezik. Az implicit argumentumok ezen felfogása nyilvánvalóan nem azonos a generatív grammatikákban széles körben elfogadott definícióval (vö. Radford 1997). Az, hogy a lexikailag realizálatlan argumentumoknak különböző típusai lehetnek, kitűnik abból, hogy igazolhatóságukra különböző tényezőket soroltunk fel a meghatározásban. A különböző indokok külön-külön történő említése egyértelműen jelzi az implicit argumentumok különböző jellegét. Az implicit argumentumok előfordulási lehetőségeit és azonosítási módjait szintén különböző tényezőkkel fogjuk magyarázni, ugyanakkor erőteljesen hangsúlyozni fogjuk ezek intenzív együttműködését.

A magyarban, akárcsak a többi *pro*-ejtő nyelvben (pl. a spanyolban, a japánban, a koreaiiban, az oroszban és a warlpiriben), sokkal gyakrabban és szabadabban fordulnak elő az igei lexémák implicit argumentumokkal, mint a *pro*-ejtés jelenségét nem mutató nyelvekben (pl. az angolban, a németben, a norvégban, a hollandban és a franciában). Ez utóbbi nyelvek igeitől eltérően a magyar igeik nem abban különböznek egymástól, hogy előfordulhatnak-e egyáltalán lexikailag kifejezetlenül hagyott argumentumokkal vagy sem,

hanem abban, hogy milyen módon, milyen kontextusban. Az implicit argumentumok felől nézve: milyen módon, milyen kontextusban lehet azonosítani a lexikailag realizálatlan argumentumok vonatkozását. Eddigi kutatásaink alapján a magyarban az alábbi három esetben maradhat egy argumentum implicit (Németh T. 1998, 2000a, b, 2001a; Németh T.–Bibok 1999, 2001a):

- (A) Ha az ige konceptuális-szemantikai reprezentációjának valamely eleme lehetővé teszi az implicit argumentum releváns azonosítását.
- (B) Ha a megnyilatkozás – amelyben az implicit argumentum előfordul – többi része a relevanciaelvvel összhangban levő tipikus interpretációt eredményez.
- (C) Ha az implicit argumentum közvetlen kontextusának a kiterjesztése releváns interpretációhoz vezet.

A fejezet további részeiben bemutatjuk a fenti három esetet. Újabb példaelemzéseket nyújtva, növeljük korábbi megállapításaink empirikus alátámasztottságát, és több ponton továbbfejlesztjük eddigi eredményeinket.

2.1. Az implicit argumentumok előfordulásának első módja: az igék konceptuális-szemantikai reprezentációjának a szerepe

Az implicit argumentumok különböző nyelvekben való tanulmányozása bebizonyította, hogy az igék lexikai tulajdonságai mind a *pro*-ejtő nyelvekben, mind a *pro*-ejtés jelenségét nem mutató nyelvekben meghatározóak az igék különböző „zéró” argumentumokkal való előfordulása tekintetében. A *pro*-ejtés jelenségét nem mutató nyelvekben pedig bizonyos mértékig még azt is megszábják ezek a tulajdonságok, hogy az igék előfordulhatnak-e egyáltalán lexikailag kifejezetlen argumentummal vagy sem (vö. pl. Fillmore 1986; Groefsema 1995; Saeboe 1996; Cote 1997). A szóban forgó lexikai tulajdonságok az igék szemantikai reprezentációjában szerepelnek. Jackendoff (1990) megközelítésében az igejelentések komponensekre bontott konceptuális-szemantikai reprezentációk. Ennek megfelelően, például, az *iszik* ige a (6)-hoz hasonló reprezentációval rendelkezhet (vö. i. m. 53).

- (6) [ESEMÉNY OKOZ ([TÁRGY]_i, [ESEMÉNY MOZOG ([TÁRGY FOLYADÉK]_j,
[ÖSVÉNY -HOZ ([HELY -BAN ([TÁRGY SZÁJA ([TÁRGY]_i))]))]]]

A kognitív megközelítések szerint egy, a megnyilatkozásban lexikailag megjelenő ige az interpretáció folyamán elérhetővé teszi konceptuális-szemantikai reprezentációját, amely magában foglalja az argumentumstruktúrát. Következésképpen a feldolgozás során azok az argumentumok is elérhetővé válnak, amelyek lexikailag nincsenek kifejezve a megnyilatkozásban. Az igék konceptuális-szemantikai reprezentációja továbbá meghatározza, hogy milyen kategóriájú, milyen tulajdonságú argumentumokkal fordulhatnak elő az igék. A (6)-ból megállapítható, hogy az *iszik* ige kétargumentumú (vö. *i* és *j* indexek), mindkét argumentuma TÁRGY kategóriájú, az argumentumok rendezettek, és a második TÁRGY kategóriájú argumentumnak FOLYÉKONY-nak kell lennie.² Mint hamarosan, a 2.1.2.-ben látható lesz, az *iszik*-nek Jackendoff (1990) útmutatása alapján készült reprezentációját ki kell egészíteni a cselekvés módjára utaló információval, hogy az megnyugtatóan

² Általánosan szólva, mindezek az információk kifejezhetők, ha a predikátumok lexikai-szemantikai reprezentációja magában foglalja az argumentumszerkezetet (vö. még Pustejovsky 1995, 1998).

különbözhesen az *eszik*-étől. Az *iszik* és az *eszik* jelentése közötti különbséget a második TÁRGY kategóriájú argumentumra vonatkozó FOLYADÉK előírás önmagában nem tudja megragadni, hiszen vannak olyan folyadékfajták, amelyeket inni is és enni is szoktunk.

Ha az *iszik*-hez hasonló konceptuális-szemantikai reprezentációval rendelkező, kétargumentumú ige mondatba kerül, akkor az első TÁRGY kategóriájú argumentum a szintaktikai alany, a második TÁRGY kategóriájú argumentum a szintaktikai tárgy pozícióját szokta elfoglalni a mondat szerkezetében.

2.1.1. Szelekciós megkötések

Az igék konceptuális-szemantikai reprezentációja – ahogy az *iszik*-é a FOLYÉKONY előírást – tartalmazza, hogy az argumentumokra milyen szelekciós megkötések vonatkoznak. A szelekciós megkötések korlátozhatják az argumentumok típusát, előírhatják, hogy egy argumentum egy bizonyos típus egy példánya legyen, vagy egy bizonyos tulajdonsággal rendelkezzen stb.³ Például, az *iszik*-hez hasonlóan, az *eszik*, *főz*, *lát*, *hall*, *olvas*, *ír*, *fest*, *süt* stb. igék is korlátozzák második TÁRGY kategóriájú argumentumuknak a típusát. Konceptuális-szemantikai reprezentációjában az *eszik* előírja, hogy táplálék, a *főz*, hogy étel, a *lát*, hogy vizuálisan percepuálható, a *hall*, hogy auditorikusan percepuálható, az *olvas*, hogy valamilyen szimbolikus reprezentáció legyen a második TÁRGY kategóriájú argumentum. Az interpretáció során a lexikailag kifejezetlenül maradt TÁRGY kategóriájú argumentum az igék konceptuális-szemantikai reprezentációjába foglalt szelekciós megkötés révén, az előírt típusra vonatkozó információval azonosítható. Ha azonban ez a TÁRGY specifikus tulajdonságokkal rendelkezik, azaz a típus egy példányáról van szó, akkor lexikailag meg kell jelennie a megnyilatkozásban. Ennek megfelelően a (7a)-ban nem kell kitenni a *főz* mellé az *étel* (szintaktikai) tárgyat,⁴ mert az ige jelentésreprezentációjába belefoglalt ÉTEL alapján azonosítható. Ha viszont a *főz* igét olyan esetben akarjuk használni, amikor ennél speciálisabb, több tulajdonsággal rendelkező TÁRGY-ról van szó, akkor ezt a TÁRGY-at lexikailag realizálni kell, például úgy, mint a (7b)-ben.

- (7) a. *A mama főz.*
b. *A mama vacsorát főz / főzi a vacsorát.*

Az *iszik*, *eszik*, *főz*, *lát*, *hall*, *olvas*, *ír*, *fest*, *süt* stb. igék szótárbeli szemantikai ábrázolásuk szerint mindig kétargumentumúak. Az ivás aktusa szükségszerűen mindig magában foglalja a valamit ivás aktusát, az evés, a főzés, a látás, a hallás, az olvasás, az írás, a festés, a sütés stb. a valamit evés, főzés, látás, hallás, olvasás, írás, festés, sütés stb. aktusát. Ha a beszélő nem akarja, nem tartja fontosnak, vagy nem tudja megnevezni a megnyilatkozásában az ezen igék által jelölt cselekvések tárgyát, még nem jelenti azt, hogy a szóban forgó igéknek a szótárban egyargumentumú igékként kellene szerepelniük. Konceptuális-szemantikai reprezentációjukban mindig ott szerepel a második TÁRGY kategóriájú

³ A *típus* és a *példány* terminusok fölé- és alárendelt kategóriákra vonatkoznak. A típus mint fölérendelt kategória általánosabb, és kevesebb tulajdonsággal rendelkezik, míg a példány valamely típusnak alárendelt kategóriaként speciálisabb, és több tulajdonsággal bír.

⁴ Nyomárkay (1972: 198) osztja Hadrovics (1969: 66–68) azon nézetét, amely szerint a tárgyas igék egy csoportja értelmes közlést ad akkor is, ha hiányzik mellőlük a tárgy. Hasonló véleményen van Pete (1998: 138) és Kugler (2000: 109).

argumentum is, amelynek a típusát szelekciós megkötés írja elő. A szelekciós megkötések megadják a lehetséges tárgyak típusára vonatkozó információt, és ha nem áll (szintaktikai) tárgy ezen igék mellett, akkor a „zéró” tárgyak általánosan a megkívánt típusokra vonatkoznak.

Előfordulhat az is, hogy a szelekciós megkötés két különböző típusú TÁRGY-at is megenged az ige mellett, mint például a *megitat* és a *megetet* esetében. A *megitat* és a *megetet* igék előírják tárgyi argumentumukra vonatkozóan, hogy az ÁLLAT vagy EMBER típusú legyen, határozói argumentumukra vonatkozóan pedig, hogy FOLYADÉK, illetve TÁPLÁLÉK típusú legyen. Azt, hogy aktuálisan milyen típusúnak kell lennie a tárgyi argumentumnak, a kontextus dönti el.⁵ Tekintsük a (8)-at!

(8) *Ha megitatok/megetetek reggel, akkor Judit már mérges rám.*

Ha például a (8) egy falusi háztartásról és állattartásról szóló beszélgetésben hangzik el, akkor a kontextus az ÁLLAT szelekciós jegyet teszi aktívvá, így a (8)-ban lexikailag realizálatlanul hagyott tárgyi argumentum nem lehet EMBER típusú. Az aktívvá vált ÁLLAT szelekciós jegy és a kontextus releváns interpretációhoz vezet: ha a beszélő reggel megitatja/megeteti az állatokat, akkor Judit már mérges rá. Az implicit argumentum az állatokkal azonosítható. De tegyük fel, hogy a beszélő vagy egy bölcsődében, vagy egy öregek otthonában, vagy egy kórházban dolgozik. Ezekben az intézményekben olyan gyerekek, ill. felnőttek is vannak, akiket itatni vagy etetni kell. Ha ilyen háttérismereteket feltételező beszélgetésben hangzik el a (8), akkor a *megitat* és a *megetet* igék EMBER típusú szelekciós megkötése válik aktívvá. A konceptuális-szemantikai reprezentáció és a kontextus interakciója releváns interpretációt eredményez: ha a beszélő reggel megitatja/megeteti az itatásra/etetésre szoruló gyerekeket, öregeket vagy betegeket, akkor Judit már mérges rá. Az implicit tárgyi argumentum tehát az itatásra és etetésre szoruló emberekre: gyerekekre, öregekre vagy betegekre vonatkozik. Mindkét értelmezési eljárásban a *megitat* és a *megetet* igék konceptuális-szemantikai reprezentációjának és a kontextusnak az interakciója figyelhető meg a megnyilatkozásjelentés megalkotásában.

A fentiekén kívül számos ige használható implicit tárgyi argumentummal a konceptuális-szemantikai reprezentációjában szereplő, a tárgyi argumentum típusát korlátozó szelekciós megkötés révén. Ezen igék csoportjába tartoznak a (9) alattiak:

(9) *eszik, etet, megetet, fal, zabál, rág, iszik, itat, megitat, vedel, lát, bámul, hall, olvas, ír, rajzol, fest, főz, süít, mos, vasal, mosogat, takarít, varr, kapál, locsol, szánt, vet, kaszál, arat, épít, fúr, farag, foltoz, stoppol, tereget, szárogat* stb.⁶

⁵ Az igék szelekciós megkötéseinek vizsgálatakor a korábbi javaslatok nem vették számításba a kontextust.

⁶ Bár Alsina (1992: 524) szerint azon igék mellől hiányozhat nem specifikus tárgyak, amelyek határpont nélküli folyamatot (olyan eseményt, amelynek időbeli lefolyása inherensen nincs korlátozva) fejeznek ki, a magyar igékre ez nem áll. Vö. a (9)-beli *megetet, megitat*, amelyek határpontosak. Ugyanilyenek a *megfőz, kimos, kivasal, elmosogat, kitakarít, meglocsol, learat, kitereget*, vagyis ezek – annak ellenére, hogy határpontosak – használhatók implicit tárgyi argumentummal. Köszönjük Maleczki Mártának, hogy erre a jelenségre felhívta a figyelmünket.

Még egyszer hangsúlyozzuk, hogy a felsorolt igék mindig rendelkeznek tárgyi argumentummal konceptuális-szemantikai reprezentációjukban, akkor is, ha ez a tárgyi argumentum lexikailag kifejezetlen marad. Nyilvánvalóan különböznek tehát az intranzitív igéktől (*alszik, szuszog, horkol, sír, bömböl, bög, lélegzik, zihál, fullad, csuklik* stb.), amelyek egyargumentumúak, és csak nagyon korlátozottan, csak jelölt kontextusokban vehetnek maguk mellé tárgyragos bővítményt (pl. *alszik egyet / egy jót*).

A (9)-beli igék közül az *etet, megetet, itat, megitat* még abból a szempontból is érdekesekek, hogy használhatjuk őket implicit határozói argumentummal ugyanazon szelekciós megkötés révén, mint amelyet az *eszik* és az *iszik* ír elő tárgyi argumentumára: TÁPLÁLÉK, illetve FOLYADÉK. Ezenkívül még az is előfordulhat, hogy ezeknek az igéknek a tárgyi és határozói argumentuma egyszerre marad implicit (vö. (8)).⁷

2.1.2. A cselekvés jellemző módjára vonatkozó információ

A (9)-ben felsoroltak közül számos ige esetében nemcsak a szelekciós megkötés, hanem a cselekvés jellemző módjára (esetenként céljára) vonatkozó enciklopédikus információ is befolyásolja az implicit argumentummal való előfordulást.

Vegyük részletesebben szemügyre e tekintetben az *eszik, zabál* és az *iszik, vedel* igéket! E négy ige konceptuális-szemantikai reprezentációjának legalább két okból nem elég csak a szelekciós megkötéseknél tárgyalt információt tartalmaznia, nevezetesen azt, hogy a második TÁRGY argumentum TÁPLÁLÉK, ill. FOLYADÉK típusú legyen (vö. (6)). Egyrészt, markáns különbség mutatkozik a cselekvés jellegzetes módjában az *eszik, zabál* és az *iszik, vedel* között. Másrészt, szembevetően különbözik egymástól a cselekvés módjában mind az *eszik* és a *zabál*, mind az *iszik* és a *vedel*. Tekintsük a *Mit csinál Péter?* kérdésre válaszoló (10)–(11)-et!

- (10) a. *Péter eszi a levest/joghurtot/kakaót/bólét.*
 b. *Péter zabálja a levest/joghurtot/kakaót/bólét.*
 (11) a. *Péter issza a levest/joghurtot/kakaót/bólét.*
 b. *Péter vedeli a levest/joghurtot/kakaót/bólét.*

A leves, joghurt, kakaó, bólé egyszerre TÁPLÁLÉK és FOLYADÉK, enni és zabálni, valamint inni és vedelni is lehet őket. Ha a második TÁRGY kategóriájú argumentum egyaránt kategorizálható TÁPLÁLÉK-ként és FOLYADÉK-ként, akkor mind a négy ige használható vele. Ugyanakkor nyilvánvalóan nem ugyanazt jelenti egyfelől a (10a) és (10b), valamint a (11a) és (11b) megnyilatkozás, másfelől pedig a (10a) és (11a), valamint a (10b) és (11b) megnyilatkozás. Ugyanis a leves/joghurt/kakó/bólé evése és ivása, valamint zabálása és vedelése, továbbá a leves/joghurt/kakó/bólé evése és zabálása, valamint ivása és vedelése eltérő cselekedeteket takar. A különbségek egyrészt az elfogyasztott TÁPLÁLÉK és FOLYADÉK mennyiségében, másrészt a cselekvések jellegzetes módjában gyökereznek. Ez utóbbi információ jelentésreprezentációbeli státuszára vonatkozóan változatos megoldások létezhetnek, attól függően, hogy a nyelvi tudás és az enciklopédikus vagy más szóval világtudás megkülönböztetődik-e egy adott elméletben vagy nem. Az azonban nem kétséges, hogy a cselekvés módjára (esetenként céljára) vonatkozó információval ki kell egészíteni az igék konceptuális-szemantikai reprezentációját, vagy

⁷ Németh T. 2000b-ben több ilyen példa elemzése olvasható.

ezt valahogyan csatolni kell ahhoz. Jackendoff (1990) és Pustejovsky (1995, 1998) nem különböztetik meg a nyelvi és az enciklopédikus információt a konceptuális-szemantikai reprezentációkban, így a cselekvés módjára utaló információt bele kell építeni azokba. A kétszintű konceptuális szemantika viszont – amint az elnevezés mutatja – elkülöníti egymástól a kétfajta tudást, valamint ennek megfelelően a nyelvi, azaz a tulajdonképpeni szemantikai és a fogalmi jelentést (pl. Bierwisch 1983, 1996). Ebben az elméletben az evés, zabálás, ivás és vedelés jellegzetes módját az enciklopédikus tudáshoz tartozó szótári sztereotípiák segítségével lehet megragadni.⁸ Bár a relevanciaelméletben Sperber és Wilson (1995) is megkülönböztetik a nyelvi és az enciklopédikus ismereteket, tulajdonképpen azonos módon kezelik azokat, nem biztosítva nekik külön, önálló státuszt. A relevanciaelméletben egy ige fogalmi csomópontja háromféle információt tárol: a lexikai, az enciklopédikus és a logikai információt. Ha az ige fogalmi csomópontja aktiválódik, akkor a felsorolt háromféle információ szimultán módon elérhetővé válik. A cselekvés jellegzetes módját rögzítő enciklopédikus információ az *eszik*, *zabál*, *iszik*, *vedel* igék használatakor vagy interpretációja során hozzáadódik az igékre vonatkozó lexikai információhoz.

2.1.3. Az implicit argumentumok prototipikus struktúrája

A szelekciós megkötésekben és a cselekvés jellegzetes módjára vonatkozó szótári sztereotípiákon kívül a tárgytipusok prototipikus struktúrája szintén befolyásolja az implicit tárgyi argumentumokkal való előfordulást.

Az *eszik/zabál* és az *iszik/vedel* igéknél figyelembe kell még venni a konceptuális-szemantikai reprezentációban szereplő TÁPLÁLÉK és FOLYADÉK kategóriák prototipikus struktúráját is az implicit argumentummal való használat során. Tekintsük először a (12)-t, amely a *Mit csinál Sándor?* kérdésre válaszol!

(12) *Sándor eszi/zabálja a szappant.*

Jóllehet a (hagyományos vagy akár folyékony) szappant normális körülmények között az emberek nem sorolják a TÁPLÁLÉK kategóriába, két különböző módon is elképzelhető TÁPLÁLÉK-ként való konceptualizálása. Először, például egyes mesebeli vagy földön kívüli lények számára a szappan szolgálhat táplálékként. Másodszor, a szappan rendelkezik a TÁPLÁLÉK kategória számos jellegzetes tulajdonságával – szilárd, harapható, rágható, jó illatú –, amelyek alapján kategorizálható TÁPLÁLÉK-ként (vö. még Groefsema 1995: 152). Természetesen, mindkét esetben, de kiváltképpen a másodikban a szappan a TÁPLÁLÉK kategória nem tipikus tagjának tartható.

Vegyük másodszor a (13)-at!

- (13) a. *Sándor eszi/zabálja a folyékony szappant.*
b. *Sándor issza/vedeli a folyékony szappant.*

A folyékony szappan a hagyományos szappanhoz hasonlóan kategorizálható nem tipikus táplálékként, továbbá, mivel folyékony, ezért folyadékként is. Fentebb a (10)–(11)-ben láttuk, hogy ha a TÁRGY – leves/joghurt/kakó/bólé – táplálékként és folyadékként is kategorizálható egyszerre, akkor mind az *eszik/zabál*, mind az *iszik/vedel* igék használhatók. Ugyanez érvényes a folyékony szappanra is. Az *eszik*, *zabál*, *iszik* és a *vedel* igék

⁸ A szótári sztereotípiák konkrét használatára ld. Gergely–Bever 1986; Bibok 1996, 2000a.

használatát a *folyékony szappan*-nal az határozza meg, hogy milyen módon zajlik le a cselekvés, amelynek során a folyékony szappan az egyed szájába kerül.

Hasonlóan, a *szemetel* és a *vág* igék határozói argumentumának TÁRGY kategóriája is prototipikus struktúrájú. Vegyük a (14)–(15)-öt, amelyek szintén válaszolhatnak a *Mit csinál Sándor?* kérdésre!

- (14) a. *Sándor szemetel a csokis papírral.*
 b. *Sándor szemetel a rózsával.*
 (15) a. *Sándor vágja a papírt az ollóval.*
 b. *Sándor vágja a papírt a vonalzóval.*

Míg a (14a)-ban a csokis papír a szemetelés szempontjából meglehetősen tipikus TÁRGY-nak tekinthető, hiszen szilárd, a csokievés szempontjából használhatatlan, és összepiszkolhat más dolgokat, addig a (14b)-ben a rózsza semmiképpen nem tipikus szemét. Ugyanígy a (15a)-ban Sándor egy, a papírvágás esetében tipikus vágóeszközzel, ollóval végzi a cselekvést, míg a (15b)-ben a vágás eszközüül igénybe vett vonalzó elsődleges funkciója nem a (papír)vágásra való használat, ugyanakkor rendelkezik olyan „éllel”, hogy a félbehajtott papírt két darabba tudjuk vágni vele.

A *Mit csinál Sándor?* kérdésre nemcsak explicit tárgyat, illetve határozót tartalmazó megnyilatkozásokkal lehet felelni, mint a (12)–(15)-ben, hanem a tárgyi, illetve határozói argumentumot lexikailag kifejezetlenül is lehet hagyni, úgy, mint a (16)-ban.

- (16) a. *Sándor eszik/zabál.*
 b. *Sándor iszik/vedel.*
 c. *Sándor szemetel.*
 d. *Sándor vágja a papírt.*

Az *eszik/zabál* és az *iszik/vedel* igék szelekciós megkötései, valamint a cselekvés módjára utaló szótári sztereotípa lehetővé teszik, hogy a (16a–b) hallatán az alábbi interpretációhoz jussunk: Sándor valami ehetőt (TÁPLÁLÉK) eszik/zabál, illetve valami iható (FOLYADÉK) iszik/vedel. A (16a–b)-ben az igék pusztán a valami ehető, illetve iható dolog evését/zabálását, illetve ivását/vedelését jelentő fizikai cselekedeteket jelölik, de azt nem, hogy pontosan mi a TÁRGY. Ahhoz, hogy releváns interpretációhoz jussunk, figyelembe kell vennünk a TÁPLÁLÉK és FOLYADÉK kategóriák prototipikus felépítését. A (16a–b) használatával a beszélő bizonyos mértékig specifikálja a lexikailag realizálatlan tárgyat, az nem lehet nem tipikus táplálék vagy nem tipikus folyadék. Ha Sándor szappant eszik, lúgot iszik, vagy más nem tipikus táplálékot, folyadékot vesz magához, akkor a beszélő (erre utaló kontextus nélkül) nem a (16a–b)-vel nem közölheti ezt. Ugyanígy okoskodva, a *szemetel* és a *vág* ige lexikailag kifejezetlen határozói argumentuma csak olyan TÁRGY-akra vonatkozhat, amelyek tipikusnak számítanak a szemetelés és a (papír)vágás esetében. A kategóriák nem tipikus tagjai azért nem maradhatnak implicitek (megfelelő kontextus nélkül), mert azokat sokkal nehezebb elérni és feldolgozni, nagyobb műveleti erőfeszítésekre van szükség, ami viszont ellentmondana a relevanciát érintő gazdaságossági megfontolásoknak. Ha a beszélő nem tipikus példányokra akar referálni, akkor explicit tárgyi, határozói argumentumokat kell használni, ugyanúgy, mint amikor fontosnak tartja megnevezni a típus valamely konkrét példányát.

Végül, az *iszik* és a *vedel* kapcsán még egy megállapítást szeretnénk tenni. Ha az *iszik* és a *vedel* igék habituális vagy hosszan tartó cselekvést jelölnek, akkor második TÁRGY kategóriájú argumentumokra vonatkozóan újabb specifikációval kell kiegészíteni konceptuális-szemantikai reprezentációjukat: a tárgy alkohol tartalmú ital. Ha nem akarjuk a konceptuális-szemantikai reprezentációba sűríteni ezt az enciklopédikus információt, akkor sincs szükségünk speciális kontextusra, például diskurzuskontextusra, ezen interpretáció eléréséhez. A horni (1984) pragmatikai munkamegosztás elvét szem előtt tartva, Levinson (2000: 138) alapján azt mondhatjuk, hogy az ‘alkohol tartalmú italt iszik’ jelentés tipikus kiterjesztése az *iszik* jelentésének egy informativitási implikátúra (röviden: I-implikátúra) segítségével. Az általánosított társalgási implikátúrák⁹ közé tartozó I-implikátúrák tipikus háttérismeretek által vezérelt pragmatikai következtetések, amelyek révén a megnyilatkozásokban (speciális kontextus nélkül) minimális nyelvi információ produkálásával a beszélő el tudja érni kommunikációs céljait, a hallgató pedig világméretére támaszkodva képes kiteljesíteni a megnyilatkozás információs tartalmát a lehető legspecifikusabb interpretáció megtalálásával. Az ‘alkohol tartalmú italt iszik’ jelentés I-implikátúráként való kezelése átvezet az igék implicit argumentummal való használatának második módjához, és kapcsolatot teremt az első és a második mód között, ahogy azt a 2.2. végén látni fogjuk.

2.2. Az implicit argumentumok előfordulásának második módja: a közvetlen kontextus szerepe

A magyarban egy argumentum másodszer akkor maradhat lexikailag kifejezetlen, ha a megnyilatkozás – amelyben az implicit argumentum előfordul – többi része közvetlenül elérhetővé tesz egy, a relevanciaelvvel összhangban levő, tipikus interpretációjú feltevést. A *feltevés* terminust a relevanciaelméletben szokásos módon használjuk, az egyének által az adott lehetséges világ reprezentációjának tartott gondolatokat, konceptuális ábrázolásokat értjük alatta (Sperber–Wilson 1995). Egy feltevés akkor közvetlenül elérhető, ha a megnyilatkozás feldolgozása során egynél több már elért konceptuális címkéből egy lépésben hozzáférhető (Groefsema 1995: 150). Tekintsük az alábbi példákat!

- (17) *Időnként adunk a koldusnak, még akkor is, ha ma már legtöbbjük piacgazdasági profi.* (Füzes Oszkár: Embernap. *Népszabadság* 1998. december 24. 3. o.)
- (18) *... a csavargók teleszórják a Körteret.* (K. Gy. J.: Ahol nem történik semmi. *Népszabadság/Budapest* 2001. szeptember 29. 42. o.)¹⁰
- (19) *Megjavítottam/megcsináltattam/megszereltem a csapot/órát/mosógépet.*
- (20) *A sportolók jól szerepeltek / győztek / vesztek.*

A (17)-ben az *ad* tárgyi argumentuma (ld. még a Bevezetés (2) alatti példáját), a (18)-ban a *teleszór* határozói argumentuma nem fejeződött ki lexikailag. Az *ad* igének nincsen a tárgyi pozíciójú argumentumára vonatkozóan típusra vagy a típus egy példányára vonatkozó szelekciós megkötése, ugyanúgy, ahogy a *teleszór* ige sem korlátozza szelekciós megkötéssel a szintaktikailag határozóként megjelenő argumentumát. A (17)-ben az *ad* és a *koldus* fogalmi címkéje alatt tárolt enciklopédikus információ közvetlenül elérhetővé teszi

⁹ Az általánosított társalgási implikátúrák (*generalized conversational implicature*) legújabb tárgyalására ld. Levinson 2000.

¹⁰ Ezért a példáért Gyuris Beátának tartozunk köszönettel.

azt a feltevést, hogy a jószívű emberek pénzt (adományt) szoktak adni a koldusnak. E feltevés elérése releváns interpretációt eredményez: Időnként adunk a koldusnak pénzt (adományt), még akkor is, ha ma már legtöbbször piacgazdasági profi. A (18)-ban a *csavargó* és a *körtér* főnevek, valamint a *teleszór* ige fogalmi címkéjéből kiindulva juthatunk adekvát interpretációhoz. A csavargókra vonatkozó világtudásunk része, hogy a csavargók általában rendetlenek, piszkosak, szemetelnek az utcákon, tereken, és rendszertelen életet élnek, a terekről pedig tudjuk, hogy gyakran szemetesek. Felhasználva az előbbi, tipikus információkat, a (18)-ban a *teleszór* ige implicit határozói argumentuma szemétként azonosítható. Még egy további megjegyzést kell hozzáfűznünk a (17)–(18)-ban előforduló implicit argumentumok értelmezéséhez. Tipikus adományt (pénzt) kell adnunk a koldusnak, a csavargóknak pedig tipikus szeméttel kell teleszórniuk a teret ahhoz, hogy a tárgyi és a határozói argumentum implicit maradjon a (17)-ben, ill. a (18)-ban. Mind a koldusnak adott adomány, mind a csavargók által a tere szórta szemét mint kategóriák prototipikus struktúrával rendelkeznek. Ugyanúgy, ahogy az igék implicit argumentummal való előfordulásának első módjánál az implicit argumentumok prototipikus struktúrája szabályozza az előfordulást és az azonosítást (ld. 2.1.2.), a második módnál is csak a kategóriák tipikus tagjaira referáló argumentumok maradhatnak lexikailag kifejezetlenek. Ha mosóport adunk a koldusnak vagy a csavargók virággal szórják tele a Körteret, az argumentumokat lexikailag realizálni kell.

A (19)-ben – speciális kontextus nélkül – az elromlott, javítandó dologhoz (csap, óra, mosógép) értő mesterembert: vízvezeték-szerelőt, órást, mosógépszerelőt tartjuk az implicit argumentum vonatkozásának, a (20)-ban pedig azt az aktuális versenyt, amelyen a sportolók elindultak.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a (17)–(20)-ban az implicit argumentumok használata és azonosítása nagymértékben az igék és a közvetlen kontextusukban szereplő lexémák fogalmi címkéje alatt tárolt enciklopédikus ismeretek révén valósul meg. Az *ad*, *teleszór*, *megjavítat*, *megcsináltat*, *megszereltet*, *szerepel*, *győz*, *veszt* igékhez hasonló módon használhatók implicit argumentumokkal a korábbi munkáinkban (Németh T. 1998, 2000a, b, 2001a; Németh T.–Bibok 1999, 2001a) elemzett *kap*, *cserél*, *büntet*, *ítél*, *gyűjt*, *oszt*, *juttat*, *vesz* igék.

Mielőtt bemutatjuk az implicit argumentumok előfordulásának harmadik módját, utalni szeretnénk arra, hogy a fenti példák releváns interpretációjának megalkotása általánosított társalgási implikaturaként, mégpedig I-implikaturaként is felfogható. Levinson (2000: 146–149) az I-implikaturák mélyreható elemzésénél – többek között – rávilágít arra, hogy egy érdekes oppozíció létezik az implicit és az explicit formák között. Az előbbieket nyitottak I-implikaturák keletkezésére, az interpretációt tipikus szituációkkal, kapcsolódó eseményekkel, szereplőkkel gazdagítják. A tipikus interpretáció, természetesen, törölhető, ha a megnyilatkozásba explicit lexikai formák kerülnek az implicit formák helyére. Az informativitási elv a tipikus interpretáció elveként az implicit argumentumok előfordulásának második esetében a minimális nyelvi megformáltságból következő alulspecifikált nyelvi jelentéseket és a kommunikációs partnerek által kölcsönösen birtokolt, a világban levő szabályszerűségekre, rendszerességekre vonatkozó ismereteket kombinálva megfelelően gazdag, releváns interpretációkat eredményez.¹¹

¹¹ Tulajdonképpen a megnyilatkozásoknak nemcsak az első típusára, hanem a 3. és a 4. fejezetben tárgyalandó további típusaira is érvényes ez a megállapítás.

2.3. Az implicit argumentumok előfordulásának harmadik módja: a kontextus-kiterjesztés szerepe

Nagyon gyakran találkozunk a magyar nyelvhasználatban olyan megnyilatkozásokkal, amelyekben nem a két eddig tárgyalt módon fordulnak elő implicit argumentumok, azaz nem az igék konceptuális-szemantikai reprezentációjában levő információ vagy az igék és a közvetlen kontextusukban szereplő lexémák fogalmi címkéje alatt tárolt enciklopédikus ismeretek révén marad valamelyik argumentumuk – vagy akár egyszerre több is – lexikailag kifejezetlen. Egy argumentum harmadszor akkor maradhat implicit a magyarban, ha közvetlen kontextusának (azaz a megnyilatkozáskontextusnak) a kiterjesztése releváns interpretációhoz vezet. A lexikailag kifejezetlen argumentum kontextusát három úton lehet kiterjeszteni a relevanciaelmélet szerint (Sperber és Wilson 1995: 137–142): 1) a megelőző, már elhangzott (leírt) diskurzus megnyilatkozásaiból származó információ figyelembevételével, 2) a közvetlenül megfigyelhető fizikai környezetből származó információ bevonásával és 3) a megnyilatkozásban jelen lévő vagy a kontextusban már feldolgozott fogalmakhoz kapcsolódó enciklopédikus információ integrálásával. Bunt és Black (2000: 4) a kontextusfüggő nyelvi jelenségek leírásánál arra hívják fel a figyelmet, hogy a kontextus reprezentálásához mindenképp tisztázni kell, milyen típusú kontextuális információkat kell számba venni. A relevanciaelmélettől függetlenül a kontextuális információk alábbi fajtáit említik: 1) a diskurzuskontextust, vagyis a megelőző diskurzusba bevezetett objektumokat, 2) a fizikai és perceptuális kontextust, vagyis a beszélő és hallgató környezetében ismertként jelen lévő vagy észlelhető (látható, hallható stb.) objektumokat, eseményeket és cselekményeket, 3) a beszélés idejére és helyére vonatkozó relatív idő- és térinformációkat és végül 4) az attitudinális kontextust, amely a beszélő hiteit, szándékait, ismereteit, félelmeit stb., továbbá a beszélőnek a hallgató hiteire, ismereteire, szándékaira, félelmeire stb. vonatkozó tudását tartalmazza. Vegyük észre, hogy Bunt és Black hasonló módon osztályozza a kontextuális információkat, mint a relevanciaelmélet, csak a harmadik pontban külön kiemelik a perceptuális kontextusból a beszélés idejére és helyére utaló információt, jelezve a beszédhelyzet ezen kategóriáinak kitüntetett szerepét, a negyedik pontban szereplő attitudinális kontextus pedig a relevanciaelmélet szerint a megnyilatkozásban jelen lévő vagy a kontextusban már feldolgozott fogalmakhoz kapcsolódó enciklopédikus információ részét képezi. Tekintsük a (21)–(23)-at!

- (21) (Tanár–diák párbeszéd egy egyetemi vizsgán.)
 – *Elmélyült maga a kötelező irodalomban?*
 – *Nem mélyültem el. Csak átfutottam.*
- (22) (A könyvesboltban a férj már régóta nézeget egy drága könyvet, nem tudja eldönteni, megvegye vagy sem, amikor odalép hozzá a felesége.)
 – *Gyere, fizessük ki!*
- (23) (Késő ősszel kérdezi a kisgyerek az apjától.)
 – *Apa, hol vannak a fecskék?*
 – *Már elrepültek.*

A (21)-ben a diák válaszában az *elmélyül* ige szintaktikai határozói argumentuma és az *átfut* ige tárgyi argumentuma nincsen lexikailag kifejezve. Az implicit argumentumok

mindkét esetben zéró anaforaként viselkednek, anaforikusságukat a tanár kérdésében való említésnek köszönhetik, koreferensek a *kötelező irodalom*-mal. Vonatkozásuk megállapításához közvetlen kontextusukat a megelőző diskurzusból származó információval kell kiegészíteni (ld. még a Bevezetésnek a (3) alatti példáját). A kontextuskiterjesztés ezen módjánál az implicit argumentumok azonosítása pontosan úgy zajlik, mint egy mondaton belül a zéró anafora antecedensének a megkeresése. A zéró anafora antecedensének visszakeresése főként grammatikai, dekódoló folyamatokon nyugszik, amelyeket a magyar nyelvnek mint *pro*-ejtő nyelvnek a tulajdonságai és az alanyi/tárgyas ragozás jellegzetességei irányítanak. Ugyanakkor például a Pléh és munkatársai által végzett pszicholingvisztikai kísérletek (ld. Pléh 1994) azt mutatták, hogy egyrészt a nyelvtan nem magyaráz meg minden *pro*-forma viszonyt, másrészt világtudásbeli és pragmatikai tényezők felül tudják bírálni a grammatikát. Ez utóbbi megállapítás is alátámasztja, hogy a diskurzusokban a zéró anaforák antecedensének a visszakeresése nemcsak grammatikai szabályok és kényszerek működését, hanem következtetési műveleteket is magában foglalhat.

A (22)-ben a közvetlenül megfigyelhető fizikai környezetből származó információval kell kibővíteni a kontextust a *kifizet* ige lexikailag kifejezetlenül hagyott tárgyi argumentumának azonosításához. A fizikai kontextusban egyértelmű, hogy a férj kezében levő könyvre referál az implicit argumentum, a magyarban az lenne a jelölt, ha ebben a helyzetben a feleség testes (szintaktikai) tárgyat használna: *Gyere, fizessük ki ezt a könyvet!*

A (23)-ban a kontextuskiterjesztés harmadik módjával, az enciklopédikus tudásból származó információ bevonásával lehet megtalálni az *elrepül* ige szintaktikai határozói argumentumának a vonatkozását. A magyar nyelvhasználók világismeretének része, hogy a fecske költöző madár és a költöző madarokról pedig tudható, hogy ősszel elrepülnek melegebb vidékekre, valahova Afrikába. Ha ezen feltevéseket integráljuk a (23) kontextusába, akkor releváns interpretációhoz jutunk, az implicit argumentum vonatkozása: melegebb vidékekre, Afrikába. Természetesen, ahhoz, hogy az apa a gyerek kérdésére implicit argumentumot tartalmazó megnyilatkozással válaszoljon, szükséges feltételeznie, hogy a gyerek már rendelkezik az implicit argumentum azonosításához szükséges enciklopédikus ismeretekkel. Ha még egészen kicsi gyerekről van szó, aki még nem birtokolja ezeket az ismereteket, akkor az *elrepül* határozói argumentuma nem maradhat implicit az apa válaszában. Vegyük észre, hogy a (22)–(23)-ban az implicit argumentumok azonosításához sokkal inkább a világismeretre – beleértve a fizikai kontextus észleléséből származó információt is –, mintsem a nyelvi tudásra kell hagyatkozni, a nyelvtani dekódoló szabályok helyett pedig elsősorban következtetési műveleteket kell alkalmazni.

A (23) elemzéséből kitűnik, hogy vannak olyan esetek, amikor a kiterjesztett kontextus a lexikailag kifejezetlen argumentum számára egynél több azonosítási lehetőséget kínál. A (23) értelmezésénél két lehetőséget említettünk: melegebb vidékekre, Afrikába. A kommunikációban a beszélőnek az a célja, hogy olyan verbális stimulusokat, megnyilatkozásokat produkáljon, amelyekhez partnere a kívánt pragmatikailag elfogadható interpretációkat tudja rendelni. A pragmatikailag elfogadható interpretáció az az első interpretáció, amely összhangban van a relevanciaelvvel (vö. Blakemore 1992: 74). Ha kettő vagy több azonosítási lehetőség kínálkozik egy implicit argumentum számára, akkor az interpretáló

mérlegeli, hogy melyik azonosítási lehetőség eredményez relevánsabb¹² értelmezést, azaz melyik azonosítás biztosít több kontextuális hatást nagyjából ugyanazon műveleti erőfeszítés mellett. Általában az implicit argumentum kontextusának a közvetlenül megfigyelhető fizikai környezetből, valamint az enciklopédikus tudásból származó információval való kiterjesztése vezethet többféle azonosításhoz. Ha az interpretáló nem tudja megítélni, hogy melyik interpretációs lehetőség a legrelevánsabb, vagy csak nem biztos benne, akkor visszakérdez megerősítést várva a beszélőtől. Ha viszont a szóba jöhető azonosítási lehetőségek nagyjából azonos relevanciafokkal jellemezhetők, mint a (23)-ban, akkor tulajdonképpen mindegy, hogy melyik vonatkozást rendel az interpretáló az implicit argumentumhoz.¹³

2.4. Az igék osztályai implicit argumentumokkal való előfordulásuk alapján

A magyar igék implicit argumentumokkal való előfordulásának előző részekben tárgyalt három módja nem írja elő, hogy minden igét kizárólag csak az egyik módon lehessen használni lexikailag realizálatlan argumentummal, minthogy azt sem korlátozza, hogy az igék mely argumentuma maradhat implicit. A magyar igék három csoportba sorolhatók aszerint, hogy milyen módon, illetve milyen módokon szerepelhetnek a megnyilatkozásokban implicit argumentumokkal.¹⁴

Az **első csoport** igéi mind a három lehetőséget kihasználják, mind a három módon előfordulhatnak implicit argumentumokkal. A (9) alatt összegyűjtött igék, azaz az *eszik, etet, megetet, fal, zabál, rág, iszik, itat, megítat, vedel, lát, bámul, hall, olvas, ír, rajzol, fest, főz, süít, mos, vasal, mosogat, takarít, varr, kapál, locsol, szánt, vet, kaszál, arat, épít, fúr, farag, foltoz, stoppol, tereget, szároogat* stb., valamint az olyan igék, mint például az *szemetel* és a *vág*, tartoznak ide.

A **második csoportba** azok az igék sorolhatók, amelyek a második és a harmadik módon engedik meg argumentumaiknak, hogy lexikailag kifejezetlenül maradjanak. Ezt a csoportot illusztrálják az *ad, adományoz, ajándékoz, teleszór, megjavítat, kijavítat, megcsináltat, megszereltet, szerepel, győz, nyer, vesz, veszít, kap, cserél, büntet, ítél, gyűjt, oszt, juttat, vesz, vásárol* stb. igék.

A **harmadik csoport** igéi kizárólag a harmadik módon, közvetlen kontextusuk kiterjesztésével fordulhatnak elő implicit argumentummal, például az *elmélyül, átfut, kifizet, elrepül, felpróbál, lök, beüt, tologat, tesz, bánik, elolvas, tűnik, bízik, elfelejt, otthagyt, beletanul* stb. igék.

A szakirodalomban leggyakrabban vizsgált tárgyi argumentumok elhagyhatóságát a magyarban az alanyi és a tárgyaz ragozási forma megléte tovább árnyalja. Ha egy igét alanyi személyraggal látunk el, más módokon szerepelhet implicit tárgyi argumentummal,

¹² A relevancia nem abszolút, hanem viszonylagos fogalom.

¹³ Az implicit argumentumok előfordulásának harmadik módját korábbi munkáinkban (Németh T. 1998, 2000a, b, 2001a; Németh T.–Bibok 1999, 2001a) a *felpróbál, lök, beüt, tologat, tesz, bánik, elolvas, tűnik, bízik, elfelejt, otthagyt, beletanul* igékkel illusztráltuk. Az implicit argumentumok többféle azonosítási lehetőségének részletesebb tárgyalására pedig ld. Németh T. 2000b.

¹⁴ Az igék tipizálása kiterjedt empirikus elemző munkát igényel. Az egyes csoportoknál felsorolt igék különböző használati lehetőségeit részletesen elemeztük a 13. lábjegyzetben említett munkáinkban.

mintha tárgyias személyranggal látjuk el. Az interpretáció felől nézve, az alanyi és tárgyias személyrag jelzi, hogy milyen módon lehet azonosítani a lexikailag realizálatlan tárgyi argumentumot. Nem mélyülve el a részletekben, most csak felidézzük korábbi, idevonatkozó kutatásaink eredményét (ld. Németh T.–Bibok 2001). Az alanyi ragozási forma elvileg megengedi, hogy a tárgyias igék mind a három módon előforduljanak implicit tárgyi argumentummal. Természetesen, egyes igéknél a konkrét előfordulási lehetőségeket korlátozza, hogy az ige a fentebb ismertetett három csoport közül melyikbe tartozik. A tárgyias ragozási forma megköveteli egy entitás kiugró jelenlétét a kontextusban, ezért a tárgyias személyranggal ellátott igék csak a harmadik módon, közvetlen kontextusuk kiterjesztése révén állhatnak implicit tárgyi argumentummal, függetlenül attól, hogy egyébként az ige melyik fentebb csoportba tartozik. Az alanyi személyranggal ellátott igék esetében az értelmezés során először megpróbáljuk azonosítani az implicit tárgyi argumentumot az ige konceptuális-szemantikai reprezentációja alapján. Ha ez nem vezet eredményre, akkor figyelembe vesszük a megnyilatkozás többi részét, és ha ez sem vezet releváns azonosításhoz, akkor kiterjesztjük a közvetlen kontextust. Ha egy ige tárgyias személyragokkal van ellátva, akkor ez a morfoszintaktikai tulajdonság már jelzi, hogy az implicit tárgyi argumentum kizárólag a harmadik úton azonosítható.

Összefoglalva: Ha egy ige megenged maga mellett implicit argumentumot az első módon, akkor megenged maga mellett a második módon is, és ha egy ige előfordulhat a második módon „zéró” argumentummal, akkor előfordulhat a harmadik módon is. A harmadik mód az, amely általánosan lehetővé teszi minden magyar ige számára, hogy megfelelő kontextusban valamelyik (esetleg több) argumentuma lexikailag kifejezetlen maradjon. Az első csoport igéitől a második és harmadik csoport igéi felé haladva, az implicit argumentumokat tartalmazó megnyilatkozások releváns interpretálásához egyre tágabb kontextust kell tekintetbe venni. Az első csoport igéi gazdag konceptuális-szemantikai reprezentációjúak, erőteljesen korlátozzák lexikailag (a szelekciós megkötésekkel, a szótári sztereotípiával, a kategóriák prototípusos struktúrájával) argumentumaik típusát, tulajdonságait. A második csoport igéinek szegényebb a konceptuális-szemantikai reprezentációja, a harmadik csoport igéinek pedig még szegényebb. A használat és az interpretáció mechanizmusainak ezen rendezettsége azt jósolja, hogy ha egy második vagy harmadik csoportbeli ige konceptuális-szemantikai reprezentációja a kontextus elemeinek konceptualizációja és grammatikalizációja révén gazdagodik, akkor az adott ige átkerülhet az első csoportba. A kontextus és a lexikon ebben a vonatkozásban is interakcióban áll egymással.

3. Implicit predikátumokat tartalmazó megnyilatkozások

Áttérve a megnyilatkozások második típusára, vagyis az implicit predikátumokat tartalmazó megnyilatkozásokra, tekintsük újból a Bevezetésben szereplő (4)-et, amelyet itt most (24)-ként megismétlünk!

- (24) a. *Mária elkezdte/befejezte a könyvet.*
 b. *Mária elkezdte/befejezte a könyv olvasását.*
 c. *Mária elkezdte olvasni a könyvet.*

Ha az *elkezd* és a *befejez* (24a)-beli és (24b–c)-beli előfordulásai közötti szemantikai kapcsolatot explicit módon ki akarjuk fejezni, akkor a generatív lexikon elmélete által (Pustejovsky 1995, 1998) feltételezett műveletet: a típuskényszert (*type coercion*)

hívhatjuk segítségül. Ez a szabály biztosítja, hogy ezeknek az igéknek a tárgyi argumentuma mindig – nemcsak a (b), ill. (c), hanem az (a) példa esetében is – az események szemantikai típusába tartozzon függetlenül grammatikai formájától. Honnan származik az a releváns esemény, amely a (24a) szemantikai jól formáltságához szükséges? A generatív lexikon elmélete szerint ez az információ a *könyv* főnév szótári reprezentációjában van kódolva.

3.1. Az implicit predikátumok előfordulásának első módja: a főnevek konceptuális-szemantikai reprezentációjának a szerepe

A generatív lexikon olyan komputációs rendszer, amelyben a szótári tételek jellemzése – az argumentumszerkezeten, az eseményszerkezeten és a lexikai öröklődési struktúrán kívül – a minőségek struktúráját (*qualia structure*) is magában foglalja (Pustejovsky 1995, 1998). Ez utóbbi azoknak a módoknak a halmaza, ahogyan a világbeli entitásokat és relációkat felfogjuk, és az arisztotelészi magyarázóokok által inspirált alábbi négy kategória alkotja:

- (25) a. forma: az alapkategória, amely elhelyezi az adott tárgyat egy nagyobb mezőben;
 b. összetétel: a tárgy és összetevőinek viszonya;
 c. cél: a tárgy célja és funkciója;
 d. létrehozás: a tárgy eredetében részt vevő tényezők.

Vegyük először a *táplálék* szót, hogy bemutassuk a minőségek struktúrájának a lexikai egységek szemantikai ábrázolásában betöltött szerepét (vö. Pustejovsky 1998)! Ha külön választjuk a táplálék szubsztanciális (anyagi) aspektusát és ennek funkcióját, akkor a minőségek struktúrájában az előbbit a formával, az utóbbit pedig a céllal azonosíthatjuk, és azt mondhatjuk, hogy a *táplálék* tudásunk különböző aspektusaira utal. A forma és a cél ezen értékeit unifikálva, a *táplálék* jelentését egyesített típusként a következő struktúrával írhatjuk le, ahol az *e* egy eseményváltozót jelöl:¹⁵

(26)

$$\left[\begin{array}{l} \text{táplálék} \\ \text{argst} = \\ \text{minőségek} = \end{array} \left[\begin{array}{l} [\text{arg1} = x: \text{szubsztancia}] \\ \text{forma} = x \\ \text{cél} = \text{eszik}(e, y, x) \end{array} \right] \right]$$

Másodszor tekintsük a (27)-et (vö. Pustejovsky 1998)!

- (27) a. *Mari nem hisz ennek a könyvnek.*
 b. *János eladta a könyvét Marinak.*

A *könyv* – a *táplálék*-tól eltérően – kétféleképpen referálhat: a (27a)-ban az információ-tartalomra, a (27b)-ben pedig egy fizikai tárgyra vonatkozik. Ahhoz, hogy a *könyv* szónak a különböző jelentéseit egy típusba összevonhassuk, a kérdéses szót összetett típusként kell kezeljük. A két jelentés esetében van egy olyan struktúra, a komplex típus, amely összekapcsolja őket, és amelyet Pustejovsky (1995: 93) mint típusok Descartes-szorzatát jellemez. A halmazokra vonatkozó τ_1 és a τ_2 típusok szorzata ($\tau_1 \times \tau_2$, a $\times$ jel helyett

¹⁵ Vö. az *eszik* ige 2.1.-beli elemzésével.

használhatjuk a szorzópontot is) olyan $\langle t_1, t_2 \rangle$ rendezett párok halmaza, ahol $t_1 \in \tau_1$, $t_2 \in \tau_2$. Az összetett típus szemantikájához definiálni kell a τ_1 és a τ_2 elemei közötti R relációt is. A *könyv* főnév esetében az R viszony a tartalmazás relációja, amelyet a forma kategóriájában adhatunk meg. Mindezek figyelembevételével a *könyv* az alábbi módon ábrázolható a generatív lexikonban:

$$(28) \quad \left[\begin{array}{l} \text{könyv} \\ \text{argst} = \\ \text{minőségek} = \end{array} \left[\begin{array}{l} [\text{arg1} = x: \text{információ}] \\ [\text{arg2} = y: \text{fiz\_tárgy}] \\ [\text{információ.fiz\_tárgy\_lkp} \\ \text{forma} = \text{tartalmaz}(y, x) \\ \text{cél} = \text{olvas}(e, w, x, y) \\ \text{létrehozás} = \text{ír}(e', v, x, y) \end{array} \right] \right]$$

A (28)-ban még meg kell magyaráznunk az *lkp* rövidítést. Ez a lexikai konceptuális paradigmát jelöli, amely a (28)-beli x -en és y -on kívül magában foglalja az ott előforduló összes típust:

$$(29) \quad \text{információ.fiz\_tárgy\_lkp} = \{ \text{információ.fiz\_tárgy}, \text{információ}, \text{fiz\_tárgy} \}.$$

Most már rátérhetünk arra a kérdésre, hogy hogyan magyarázható meg az *elkezd* és a *befejez* (24a)-beli és (24b–c)-beli előfordulásai közötti szemantikai kapcsolat. A generatív lexikonbeli (28) alatti reprezentáció szerint a *könyv*-nek az a célja, hogy olvassák. Ezt az információt figyelembe véve, biztosítható, hogy az *elkezd* és a *befejez* egy eseménnyel kapcsolódjon össze a típuskényszer műveletének megfelelően a (24a)-ban, ahol az *olvasás/olvasni* predikátum – a (24b–c)-től eltérően – nem fejeződik ki lexikailag. A magyarban tehát egy predikátum nem kell, hogy lexikailag kifejeződjön, ha a tárgyi pozícióban lévő főnév konceptuális-szemantikai reprezentációjának elemei releváns interpretációt eredményeznek.

Mindazonáltal a *könyv* „létrehozás” kategóriája egy további interpretációt is elérhetővé tesz. Nevezetesen, a (24a) jelentheti azt is, hogy Mária elkezdte írni a könyvet, ill. befejezte a könyv írását, azaz a (24a)-ban lehet egy másik implicit predikátum a *könyv* minőségek struktúrájának egy másik kategóriája révén. Ezért a (24a) **egyértelműen** csak bizonyos kontextuális információ segítségével interpretálható. Ez ugyanaz az eset, mint amikor az első módon megkapjuk a *megetet* és a *megítat* releváns interpretációját. Ugyanis – emlékezzünk vissza a 2.1.-ben a (8) elemzésére – ezeknek az igéknek a szelekciós megkötéseik miatt vagy az ÁLLAT, vagy az EMBER típusba tartozik a tárgyi argumentuma. A *megetet* és a *megítat* implicit tárgyi argumentumainak a két lexikailag adott lehetőség alapján való azonosításához hasonlóan, a megelőző diskurzusból, a fizikai környezetből vagy az enciklopédikus tudásból származó kontextuális információ szükséges ahhoz, hogy a (24a)-t egyértelműsítsük. Csak a (kiterjesztett) kontextus segítségével tudjuk a *könyv* generatív lexikonbeli reprezentációja által felkínált két predikátumból az egyiket kiválasztani.

Mielőtt áttérnénk a kontextusnak az implicit predikátumok előfordulásában játszott nagyobb mértékű szerepének a tárgyalására, néhány megjegyzést teszünk a *könyv* szemantikai reprezentációja kapcsán, hogy pontosítsuk azt, és további vizsgálódásokat indítsunk el. Ha újból megnézzük a (24)-beli és a (27)-beli példákat és azok értelmezéseit, akkor azt

mondhatjuk, hogy vagy mint információstruktúrát tekintjük a könyvet, amelyet (el)olvashatunk, (meg)írhatunk, ill. amelynek hihetünk, vagy mint fizikai tárgyról van szó a könyvről, amely eladható (vö. (27b)). Gondoljuk meg még azt is, hogy a könyvet mint (nyomdában készülő) fizikai tárgyat nem lehet létrehozni pusztán írás révén. Ezért a *könyv*-nek a (28)-as ábrázolásában szereplő *olvas* és *ír* predikátumok valójában csak a könyv információstruktúrájára vonatkoznak. Következésképpen ennek figyelembevételével meg kellene változtatni a *könyv* szemantikai reprezentációját, és ott külön kellene rögzíteni a *könyv*-nek mint fizikai tárgynak a létrehozására vonatkozó információt.

Továbbá: nem tagadva, hogy a *könyv* két jelentéssel rendelkezik, és hogy fontos a közöttük lévő szemantikai kapcsolatot a forma kategóriájánál kódolni, feltehetjük a kérdést, hogy szükséges-e egyáltalán az összetett típus. Behrens (1998: 139) szerint az összetett típusnak megfelelő, azaz a harmadik jelentéssel akkor van dolgunk, amikor 1) nincs olyan kontextus, amely egyértelműen az első két jelentés valamelyikére utalna, vagy 2) egy kontextus mindkét alternatív jelentést előhívja zeugmatikus hatás nélkül. Tekintsük a (30)-at!

- (30) a. *Péter ellenőrizte a könyvet.*
b. *Péter elolvasta és eldobta a könyvet.*

A (30a) az első esetet illusztrálja, mert az ellenőrzés vonatkozhat a könyvre mint fizikai tárgyra (pl. a könyv kötése során) vagy mint információstruktúrára (pl. ha Péter az érvelés logikusságát ellenőrizte). A (30b) pedig a második esetet példázza. Ugyanis a könyvet az elolvasás mint információstruktúrát, az eldobás viszont mint fizikai tárgyat érinti.

A *könyv* szemantikai reprezentációjával és ebből következően az összetett típusokkal kapcsolatban felmerül még egy kérdés: Mi a teendő, ha kettőnél több jelentése van egy szónak? Márpedig a *könyv*-típusú szavaknál – mint ahogy az *iskola*-típusúaknál is – ilyen poliszemiával találkozunk (vö. Bibok 1996, 1999, 2000a, 2000b). A kétszintű konceptuális szemantika keretében történt elemzések részletes bemutatására itt nincs alkalmunk, de annyit mindenképpen érdemes megemlítenünk, hogy – a *könyv* szónál maradván – a Pustejovsky által tárgyalt jelentések ('információstruktúra' és 'fizikai tárgy') egybeesnek a hivatkozott munkákban elsődleges szó szerinti jelentéseknek nevezett jelentésekkel. Ami a további, nem elsődleges szó szerinti jelentéseket, vagyis az elsődleges szó szerinti jelentésekhez kapcsolható, az azokból levezethető jelentéseket illeti, tekintsük a (31)-et!

- (31) a. *Péter már unja a könyvet.*
b. *Tudásunk gyarapításának még ma is a könyv az egyik legfontosabb forrása.*

A *könyv* a (31a)-ban tevékenységként, a (31b)-ben pedig nem egyszerűen információstruktúráként, hanem annak típusaként értelmezhető. Ha a (31a)-ban szereplő *unja* igét úgy kezeljük, mint amelyiknek a tárgyi argumentuma az események halmazából vehető, akkor azt mondhatjuk, hogy a Pustejovsky által indítványozott generatív lexikonban a 'tevékenység' jelentés a minőségek struktúrájában – a cél és a létrehozás kategóriája révén – adható meg. További vizsgálatot igényelne viszont annak eldöntése, hogy megfeleltethető-e minden szó és kontextus esetében a kétfajta – a kétszintű konceptuális szemantika és a generatív lexikon keretében felállított – jelentésleírás egymásnak. Ennek során különösen figyelni kell azokra a szavakra, amelyeknél – a korábbi, fentebb említett elemzések szerint

– a ‘tevékenység’ egy nem elsődleges szó szerinti jelentéshez (‘emberek csoportja’) kapcsolódóan jelenik meg, ill. a ‘tevékenység’-hez még újabb jelentés (‘tevékenység eleme = műsor’) csatolható. Vö.:

- (32) a. *A kiállítás megnyitásán részt vett a televízió.*
 b. *A riporter már unja a televíziót (és ezért a rádióhoz szeretne menni dolgozni).*
 c. *Tegnap este a barátom szerepelt a televízióban.*

Nemcsak a ‘tevékenység’ és a kapcsolódó jelentések miatt mondhatjuk azonban, hogy a *könyv*-nek (és az ebbe a csoportba, valamint az *iskola*-típusba tartozó többi szónak) kettőnél több jelentése van. A generatív lexikon keretében is számot kell tudnunk adni a (31b)-beli jelentésről. Arra, hogy a kettőnél több jelentés kezelése még komplexebb típusok feltételezésével történjen-e, ill. egyáltalán hogyan kezelhetnénk ezt a jelenséget a generatív lexikon keretében, szintén csak a jövőben elvégzendő kutatások felelhetnek.

3.2. Az implicit predikátumok előfordulásának második módja: a megnyilatkozás közvetlen és kiterjesztett kontextusának a szerepe

A harmadik fejezet hátralévő részében azoknak a kérdéseknek szenteljük a figyelmünket, amelyek a kontextus és a típuskényszer szerepét érintik a (24a)-hoz hasonló megnyilatkozások interpretációjában. Amint a 3.1.-ben láttuk, a (24a)-nak a *könyv* lexikai reprezentációjában adott minőségek struktúrája révén azt az értelmet tulajdoníthatjuk, hogy Mária tegnap elkezdte/befejezte a könyv olvasását, ill. írását. Mindazonáltal ezek csak tipikus olvasatok (Pustejovsky 1998: 304). Lascarides és Copestake szerint (1998: 392), ha tudjuk, hogy Mary egy kecske, akkor a *Mary élvezte a könyvet* értelmezése különbözik attól, amit a szótár alapján várunk. Mivel egy kecske nem tudhat olvasni (sem írni), inkább arra kell gondolnunk, hogy Mary a könyv evését élvezi. Hasonló módon a (24a) megnyilatkozás is interpretálható a szótár nyújtotta lehetőségektől eltérően, ha valaki rendelkezik a megfelelő világtudással, vagyis ha valaki támaszkodhat **az ilyen eltérésre utaló enciklopédikusan kiterjesztett kontextusra**. Például ha tudjuk, hogy Mária foglalkozására nézve fordító, akkor a (24a)-nak lehetséges az a (tipikus) értelmezése is, hogy Mária elkezdte/befejezte a könyv fordítását. Továbbá, a szótár segítségével elérhető interpretációkat figyelmen kívül hagyhatjuk akkor is, ha **a diskurzuskontextus vagy a közvetlen fizikai környezet** ezt kívánja. Így a *Mary élvezte a könyvet* megnyilatkozás *A kecskéim bármit megesznek* kontextusában valószínűleg nem a könyv olvasásának (sem írásának), hanem evésének élvezéséről szól (vö. Lascarides és Copestake 1998). Ugyanígy, ha a megfelelő „világot” megkonstruáljuk a diskurzuskontextusban, vagy látunk egy könyvet tépdese kislányt a közelünkben, a (24a) utalhat arra az eseményre, hogy Mária elkezdte/befejezte a könyv tépkedését. Általánosan megfogalmazva, a (24a) és a hozzá hasonló megnyilatkozások interpretálhatók más módon is, mint ahogy a szótári ábrázolás sugallja, feltéve, hogy a kiterjesztett kontextus alapján lehetséges egy pragmatikailag elfogadható értelmezés.

Ugyanakkor, az implicit predikátumokat tartalmazó megnyilatkozásokat vizsgálva, mi egy olyan megoldást javasolunk, amely nemcsak Pustejovskynak (1995, 1998) a főnevek minőség struktúráját és a típuskényszer szabályát használó elemzésén, hanem Lascaridesnek és Copestake-nek (1998) a lexikai és a diskurzuson vagy a tágabb világtudáson alapuló interpretáció megkülönböztetését alkalmazó elképzelésén is túlmegegy. Egyrészt, amint a 3.1.-ben megmutattuk, bizonyos kontextuális információra szükség van már ahhoz

is, hogy a (24a) esetében a két lexikailag lehetséges jelentés közül kiválaszthatjuk az egyiket. Másrészt, az összes fentebb említett megnyilatkozásjelentés, beleértve a lexikailag adottakat, **a közvetlen kontextusban**, azaz a megnyilatkozásban magában szintén elérhető. Ha a megnyilatkozások alanyi pozícióját az *író*, *fordító* stb. főnevek töltik ki (ld. alább a (33) és a (34)), akkor ezek a megnyilatkozások ugyanazokkal a (tipikus) jelentésekkel rendelkeznek, mint a (24a) Mária foglalkozásáról való háttértudásunk fényében.

(33) *Az író* tegnap elkezdte/befejezte a könyvet.

(34) *A fordító* tegnap elkezdte/befejezte a könyvet.

Sem a (33), sem a (34) interpretációjához nincs szükségünk olyan információra, amely csak a kiterjesztett kontextusban lenne megtalálható. De a (33) és a (34) különbözik is egymástól. Míg az előbbiben az alanyi pozícióbeli főnév csupán megerősíti a szótárban rögzített jelentések egyikét, a (34) megértése olyan enciklopédikus tudást foglal magában, amely nincs kódolva a *könyv* (28)-as ábrázolásában. Ennek az az oka, hogy a *fordító* főnév felülbíráhatja – és a kiterjesztett kontextusból érkező megerősítés esetén hatálytalanítja is – a *könyv*-nek mind a „cél”, mind a „létrehozás” kategóriájában szereplő információt. Bizonyos esetekben pedig mindenképpen, a kiterjesztett kontextusból származó megerősítés nélkül is tovább kell lépnünk az *elkezd*, ill. a *befejez* tárgyi argumentumától az alanyi argumentumához, hogy megkapjuk a releváns megnyilatkozásjelentést. Jóllehet a személygépkocsi rendeltetése az, hogy vezessék, az angol *begin a car* ‘elkezd egy kocsit’ nem jelenti azt, hogy elkezd vezetni egy kocsit (Fodor–Lepore 1998: 281). Tekintsük először a (35)-öt, hogy részletesebben megvizsgálhassuk ezt az esetet!

(35) *A szerelő/fényező* öt perce kezdte el / fejezte be a kocsinkat.

Ha az, amit a szótári reprezentáció alapján a kocsit rendeltetéséről és/vagy létrehozásáról tudunk, nem vezet eredményre a megnyilatkozás interpretálásakor,¹⁶ akkor segíthet a közvetlen kontextus, nevezetesen az a főnév, amely az *elkezd*, ill. a *befejez* alanyi pozíciójában áll. Az autóhoz kapcsolható foglalkozások nevei révén megkaphatjuk a (35) jelentését: ‘A szerelő/fényező öt perce kezdte el javítani/fényezni a kocsinkat.’

Másodszor vegyük a (36)-ot!

(36) *János* öt perce kezdte el / fejezte be a kocsinkat.

Mivel a (36)-ban az *elkezd*, ill. a *befejez* alanyi pozíciójában álló tulajdonnév nem nyújt a kocsival összetársítható információt, csak a kontextus kiterjesztésével nyerhetünk adekvát értelmezést. Ha így megtudjuk János foglalkozását, azaz hogy János autószerelő vagy autófényező, akkor már közvetlenül elérhetővé válik az a feltevés, hogy János öt perce kezdte el javítani/fényezni a kocsinkat.

Az előző fejtegetések alapján a következő két megállapítást tehetjük. Először, az *elkezd*, a *befejez* stb. igék tárgyi argumentumával kapcsolatban fellépő típuskényszertől meg kell különböztetni a megnyilatkozásnak azt a komponensét, amely a jelentés megalkotásához biztosítja az elkezdendő, a befejezendő eseményt. Másodszor, egy predikátumnak a

¹⁶ Az még egyelőre tisztázatlan, hogy hogyan biztosítja egy elmélet, hogy ne legyenek elérhetők ezek a jelentések.

magyarban nemcsak akkor nem kell lexikailag kifejeződnie, ha a tárgyi pozícióban álló **főnév lexikai-konceptuális reprezentációja** biztosítja az interpretációhoz a releváns esemény(ek)e)t, hanem akkor szintén implicit maradhat, ha **a megnyilatkozás többi része vagy a megnyilatkozáskontextus kiterjesztése** közvetlenül elérhetővé tesz egy, a predikátum azonosítását biztosító feltevést. Következésképpen azoknak a megnyilatkozásoknak a jelentése, amelyekben implicit predikátum van, ugyanazon a három módon alkotható meg, mint az implicit argumentumot tartalmazóké.

4. A predikátumok és argumentumaik együttes kompozíciója

Ebben a fejezetben a megnyilatkozások harmadik típusát fogjuk megvizsgálni, ahol nem marad implicit sem az argumentum, sem a predikátum, de a megnyilatkozások (szemantikai) jelentése csak úgy alkotható meg, ha a kompozicionalitás elvét kellőképpen módosítjuk, azaz ha nemcsak az összetevők jelentésére és a morfoszintaktikai szerkezet ismeretére támaszkodunk.¹⁷

4.1. Az együttes kompozíció mint lexikailag indukált szabály

Induljunk ki a (37)-ből!

- (37) a. *A borosüveg a folyóban lebegett.*
b. *A borosüveg a barlangba lebegett.*

A (37)-tel kapcsolatban a következő megállapításokat tehetjük (vö. Pustejovsky 1995: 125–126): A *lebeg*-nek lexikai szinten, vagyis a szótárban csak egy – mozgásfolyamatot és annak módját jelölő¹⁸ – jelentése van (ld. (37a)). A ‘valahová történő mozgás valamilyen módon’ jelentéssel (ld. (37b)) nem maga a *lebeg* rendelkezik, hanem az igét és a határozóragos főnevet tartalmazó szószerkezet. Ez az összetettebb – a kezdőpontból **egy végpontba való átmenetet**, tehát nem egyszerűen csak a mozgáshoz eleve hozzátartozó irányt kifejező – jelentés nem szerkeszthető meg a *lebeg* mint predikátum és a *barlangba* mint argumentum kompozíciója útján. Ennek létrehozásához fel kell tételeznünk, hogy a határozóragos főnév viselkedhet a *lebeg*-en működő funktorként is. Következésképpen a *barlangba lebegett* szószerkezet jelentése azzal a generatív lexikonbeli művelettel szerkeszthető meg, amikor egy egyszerű konstrukcióban nemcsak egy összetevő viselkedik funktorként, és amelyet ezért együttes kompozíciónak (*co-composition*) hívunk (vö. még: Pustejovsky 1995: 122–125, 1991: 62–64).

Mielőtt alaposabban megvizsgálánk Pustejovskynak az együttes kompozícióra vonatkozó javaslatát, figyeljük meg az alábbi példákat!

- (38) a. *Péter a járdán szaladt/rohant.*
b. *Péter a járdára szaladt/rohant.*

¹⁷ A kompozicionalitás elvének (más elnevezéssel a Frege-elvnek) a különböző megfogalmazásaira és nyelvelméleti szempontú tárgyalására ld. például Padučeva 1999: 3–4, Jackendoff 1997: 48–50.

¹⁸ Vö. ÉrtSz. IV, 613: „Minden felfüggesztés nélkül v. alátámasztás nélkül csaknem mozdulatlanul fennmarad v. alig észrevehetően mozog, leng, lassan, könnyedén halad, mintegy úszik <a víz(b)en v. a levegőben>.”

- (39) a. *A táncos a párja előtt forgott.*
 b. *A táncos a párja elé forgott.*
- (40) a. *Péter a szőnyegen könyökölt/guggolt.*
 b. *Péter a szőnyegre könyökölt/guggolt.*

Mint láthatjuk, nemcsak olyan igékkel alkothatók a (37)-hez hasonló újabb példapárok, amelyeknek lexikai jelentése magában foglalja a helyváltoztató és a nem helyváltoztató mozgás módjára való utalást (vö. (38), ill. (39)), hanem olyan igékkel is, amelyeknek lexikai jelentésében nincs semmilyen mozgásmódra való utalás (ld. (40)).¹⁹ Továbbá: a (38)–(40)-re szintén alkalmazhatjuk Pustejovskynak a (37)-tel kapcsolatban említett javaslatát, és ekkor a következőképpen fogalmazhatunk: a *szalad, rohan; forog; könyököl* és *guggol* igéknek a szótárban csak egy – helyváltoztató / nem helyváltoztató mozgás-folyamatot és annak módját, ill. térbeli állapotmódot jelölő – jelentése van. A ‘valahová történő mozgás valamilyen módon’ jelentéssel nem maguk az igék rendelkeznek, hanem az igéket és a határozóragos, ill. névutós főneveket tartalmazó szó szerkezetek. Ez a jelentés pedig az adott konstrukciók összetevőinek együttes kompozíciója révén alkotható meg.

A fentebb mondottak, természetesen, nem jelentik azt, hogy a kérdéses szemantikai mezőkhöz tartozó minden szó ugyanígy viselkedne. Például:

- (41) a. *A kutya a sarokban heverészett/*heveredett.*
 b. *A kutya a sarokba heveredett/*heverészett.*

A *heverészik* nem használható a mozgás végpontját megnevező argumentumokkal (vö. (41b)), a *heveredik* viszont nem fordulhat elő lokális jelentésű raggal ellátott főnévvel (vö. (41a)). Ennélfogva az utóbbi esetben nyilvánvalóan nem lehet szó együttes kompozícióról. Ezért a szótárban kell rögzíteni a *heveredik* ‘valahová történő mozgás valamilyen módon’ jelentését, azaz a *heveredik*-nek mint lexémának van ilyen jelentése.

Ha mármost alaposabban szemügyre vesszük a (37)–(40)-beli példákat, akkor azt kell megállapítanunk, hogy mivel az igék mellett végpontot jelölő vonzatok jelennek meg, a (b)-jelű sorokban – az (a)-jelűekhez képest – megváltozik az argumentumszerkezet. Jóllehet az argumentumszerkezet ilyen módon való megváltozásának az ismerete elegendő az alább kifejtendő érvelés szempontjából, mégis mivel a teljes leíráshoz tisztázni kellene a kiinduló argumentumszerkezetet is, nézzük meg legalább röviden, mit mondhatunk az utóbbiról! Pustejovskyhoz hasonlóan (1995: 125), aki szerint a *float* ‘lebeg’ ige argumentumszerkezetében nincs lokális argumentum, a (37)–(40)-ben szereplő igéket tarthatjuk egyargumentumúaknak, és így a lokális jelentésű határozóragos, ill. névutós főnevek szabad határozónak minősülnek. Ezt látszik alátámasztani, hogy ezek tényleg elhagyhatók a fenti példákból. Ellenben ha figyelembe vesszük azt, hogy ezek az igék valamilyen módon való mozgásban vagy valamilyen helyzetben való nyugalomban levést jelentenek, ami szükségképpen maga után vonja a térbeli elhelyezkedést, akkor a kérdéses igéket inkább kétargumentumúaknak

¹⁹ Bibok 2000c-ben az *úszik; pörög; áll, térdel, ül* és *fekszik* igék szerepeltek példaként. Vö. még a *tipeg, csoszog, támolyog, sántikál* és *táncol* igékkel (Kömlősy 1992: 350–351). Pl.:

- (i) *Mari táncolt.*
 (ii) *Mari a testvére mellé táncolt.*

kell tekintenünk, azaz az argumentumszerkezetükben nélkülözhetetlen a lokális argumentum. Ebben az esetben a lokális vonzat megnyilatkozásokból történő kihagyását úgy magyarázhatjuk, hogy az szintaktikailag implicit marad, de az argumentumok száma nem csökken eggyel. Ugyanúgy, mint ahogy az *eszik, iszik* stb. igék tárgy nélküli használata, vagyis amikor az ezek által az igék által leírt szituációknak csak egyik résztvevőjét fejezzük ki szintaktikailag, sem változtat azon a tényen, hogy ezek az igék szemantikailag kétargumentumúak (vö. 2.1. alfejezet).²⁰

Most már felvethetjük azt a kérdést, hogy ha feltételezzük, hogy a (b)-jelű sorok jelentését az igéknek és a határozóragos, ill. névutós főneveknek az együttes kompozíciójából eredeztetjük, **mi biztosítja egyáltalán ehhez az igéknek direkcionális argumentumokkal való kapcsolódását.** Annak ellenére, hogy Pustejovsky nem említi ezt a problémát, nyilvánvalóan a szótári komponensben kell rögzíteni ezt a lehetőséget. Ha úgy találnánk, hogy ez nem idioszinkratikus tulajdonsága az egyes szóba jöhető lexémáknak, akkor megfogalmazhatnánk vonzatstruktúrát változtató szabály formájában ezt az információt, ahhoz hasonlóan, ahogy Komlósy (1992: 350–355) javasolja az eredetileg mozgásmódot jelentő igék esetében. Ennek megfelelően ha egy ige mozgásfolyamatot és annak módját, ill. térbeli pozíciót jelöl, akkor megjelenhet mellette egy végpontot kifejező vonzat is. Ez a szabály azonban semmiképpen sem általános érvényűen működik a releváns jelentéselemeket tartalmazó lexémák körében. Egyrészt, a (41) alapján számolni kell azzal, hogy ha a végpontot kifejező vonzat rögzítve van egy szó esetében (*heveredik*), akkor ez megakadályozza, vagyis blokkolja a szabály használatát az adott módot jelentő – példánk esetében a *heverészik* – igével kapcsolatban. Másrészt, vegyük Komlósynak (2000: 257) azt a megállapítását, hogy azoknak az igéknek, amelyek „élettelen, csakis külső hatások következtében mozogni képes dolgok mozgásminőségét jelölik”, – szemantikai okokból – csak egy kisebb része alkalmas „haladó” mozgás megnevezésére. Ebből számunkra most az a lényeges, hogy a kérdéses igecsoport nem viselkedik egységesen. Például az *inog* nem állhat végpontot kifejező vonzattal, a *pattog* viszont igen. Vö.:

- (42) a. *Az asztal sokáig ingott a fal mellett (majd felborult).*
 b. **Az asztal a fal mellé / padlóra ingott.*
- (43) a. *A labda sokáig pattogott a fal mellett.*
 b. *A labda a fal mellé / (az asztalról) a padlóra pattogott.*

Azonban még ha sikerülne is megfogalmazni a megfelelő, a kivételekre tekintettel lévő vonzatstruktúra-változtató szabályt a mozgásmód- és pozícióigék esetében, ez a megoldás ahhoz vezetne, hogy ezáltal a szóban forgó igék mindegyike **végző soron** kétszer szerepelne a szótárban. Ez ellentmond mind a lexikai ábrázolás gazdaságosságára követelményének (Bierwisch 1997), mind a generatív lexikonon azon alaptörekvésének, hogy ne egyszerűen megsokszorozzuk a szójelentéseket a szótárban, hanem generáló mechanizmusokkal, amelyek közül az egyik az együttes kompozíció, állítsuk elő a kontextusokban megjelenő újabb és újabb jelentéseket (ld. pl. Pustejovsky 1995: 60, 1998: 293). De az együttes kompozíciót

²⁰ Ha azonban az igék mellett megjelenik a végpontot jelölő vonzat, ez veszi át a térbeli lokalizálás funkcióját. Ezáltal a lokális jelentésű összetevő mint argumentum feleslegessé válik, de mint szabad határozó megjelenhet a megnyilatkozásban.

igazán csak akkor tarthatjuk ilyen generáló eszköznek, hogyha egyúttal számot tudunk adni a fentebb bemutatott argumentumszerkezetbeli változásról is.²¹

Ha az eddig említett szempontokon kívül még figyelembe vesszük azt is, hogy mind a Pustejovsky által kezdeményezett generatív lexikon, mind a Bierwisch-féle kétszintű konceptuális szemantika elismeri a lexikai reprezentációk alulspecifikáltságának lehetőségét, akkor az együttes kompozíció említett problémáját megoldandó a következőt javasolhatjuk. A (37)–(40)-ben szereplő minden egyes igét egy-egy szótári tételként kezeljük olyan módon, hogy az (a) és (b) példákbeli jelentéseket egy jelentésként ábrázoljuk, kerek zárójelbe tétellel jelezve a reprezentáció opcionális részét, amelyre ténylegesen csak a második kontextus (a (b) példák) esetén van szükség. Ezeket az igéket összességükben tekintve, a (44)-beli formulával adható meg a jelentésreprezentációknak a (b) példák kezeléséhez szükséges része.

(44) [[MOZOG x] : [FIN [LOC x] α [LOC u]]]²²

A (44) a következőképpen értendő: *x* mozog, mégpedig olyan [LOC u] helyre, amely az egyes határozóragos, ill. névutós argumentumoktól függően az α-val szimbolizált ‘benne’, ‘rajta’, ‘alatta’, ‘mellette’ stb. viszonyban állhat egy ösvénynek a végpontjával, amelyet úgy kapunk meg, ha *x* helyére, azaz a [LOC x]-re alkalmazzuk a FIN komponenst.

Az ebben az alfejezetben tárgyalt *lebeg*, *szalad*, *rohan*, *pattog*, *forog*, *könyököl*, *guggol*, *heverészik* és *heveredik* igék szótári jelentésdefinícióiban az alábbiak szerint kell alkalmazni a (44)-et:

- a) Ha a ‘valahová történő mozgás valamilyen módon’ jelentés lexikalizálódik (ld. *heveredik*), akkor a (44) nem opcionális része az adott lexéma jelentésábrázolásának. Másként megfogalmazva: mivel a ‘valahová történő mozgás valamilyen módon’ elengedhetetlenül hozzátartozik a *heveredik* lexéma jelentéséhez, a (44) nem lehet kerek zárójelbe között. A kerek zárójelbe tételt ugyanis akkor kell alkalmazni egy lexéma jelentésreprezentációjában, amikor a (44) (vagy ennek valamelyik része) csak egy megfelelő kontextus által aktiválódhat. Magától értetődik, a másik tárgyalt jelentés lexikalizálódása (ld. *heverészik*) eleve kizárja a (44)-et.
- b) A FIN komponens – a lexikalizálódott jelentéseket nem számítva – minden esetben kerek zárójelben szerepel az igéknek az (a) és (b) példákbeli jelentéseit egybefogó reprezentációban: [[MOZOG x] : [(FIN) [LOC x] α [LOC u]]]. Csak a *lebeg*, *szalad*, *rohan*, *pattog*, *forog*, *könyököl* és *guggol* igéket tartalmazó (b)-jelű példák kontextusa aktualizálja ezt komponenst, ill. követeli meg ennek figyelembevételét.

²¹ Megjegyzendő, hogy az együttes kompozíciónál nem mindig merül fel ilyen probléma az argumentumszerkezettel kapcsolatban (ld. Pustejovsky 1995: 122–125, 221–225). Alább visszatérünk ezekre az esetekre.

²² A reprezentációnak ez a formája a kétszintű konceptuális szemantikában használatos; a MOZOG minimális jelentésegységre vonatkozóan, mint amely nincs szükségszerűen kapcsolatban a helyváltató mozgással, ld. Wierzbicka 1996: 82–83. Ami pedig a lexikai-szemantikai reprezentáció alulspecifikáltságának módját illeti, hasonló eljárást alkalmaz Bierwisch (1996: 68–69, 1997: 238–244), a fonológiában használt jelölési konvenciókra utalva, amikor a német direkcionális és lokális előjárósók, valamint az angol tárgyatlan és tárgyias igék két különböző jelentését egy szótári egységbe vonja össze.

- c) Ha – mint ahogy Pustejovskynál (1995: 125) a *float* ‘lebeg’ ige esetében – az argumentumszerkezetben nincs lokális argumentum, akkor a *lebeg*, *szalad*, *rohan*, *pattog*, *forog*, *könyököl* és *guggol* igék általános jelentésrepresentációiban nemcsak a FIN komponenst, hanem a térbeli lokalizálást kifejező $[[\text{LOC } x] \alpha [\text{LOC } u]]$ formulát is kerek zárójelbe kell tenni: $[[\text{MOZOG } x] (: [\text{FIN } [\text{LOC } x] \alpha [\text{LOC } u]])]$. A $[[\text{LOC } x] \alpha [\text{LOC } u]]$ formulára akkor lesz szükség, amikor a FIN komponens a (b)-jelű példák kontextusában aktivizálódik. Amennyiben a lokalizáció – mint ahogy mi véljük és fentebb rámutattunk – az igék által megnevezett szituációknak szemantikailag elengedhetetlen része, akkor a $[[\text{LOC } x] \alpha [\text{LOC } u]]$ kifejezés egyáltalán nem szerepelhet kerek zárójelben.
- d) A *könyököl* és a *guggol* esetében – a c)-hez képest – még a $[\text{MOZOG } x]$ kifejezés is zárójelezendő, mert ezek az igék az (a) példákban nem mozgásmódra, hanem állapotmódra vonatkoznak. Ha viszont bizonyos igék (*lebeg*, *szalad*, *rohan*, *pattog*, *forog*) már az (a) példákban tartalmazzák a mozgásmódra való utalást, akkor a (44)-nek a $[\text{MOZOG } x]$ része nem lehet opcionális ezeknek az igéknek az ábrázolásában.

Ezzel tehát az együttes kompozíciónak egy olyan módosított változatát dolgoztuk ki, amely egy szószerkezet jelentését úgy hozza létre, hogy az igék absztrakt, alulspecifikált jelentésrepresentációjából a határozóragos vagy névutós főnevek (*folyóban*, ill. *barlangba*) hatására az opcionális jelentéselemeket figyelmen kívül hagyja, ill. figyelembe veszi azokat, ami technikailag a kerek zárójelek reprezentációbeli törlésének felel meg. Az együttes kompozíciónak ez a verziója azokban az esetekben szintén alkalmazható, amikor nem áll fenn az argumentumszerkezet megváltozásának a problémája. Tekintsük a (45)-öt!

- (45) a. Péter kilépett a templomból.
b. Péter kilépett az egyházból.

Ahhoz, hogy az együttes kompozíció az általunk javasolt módon működhessen, a *kilép* igének alulspecifikált jelentésrepresentációval kell rendelkeznie. A *kilép* esetében azonban ez nem az imént tárgyalt módon, vagyis nem egyes jelentéselemek kerek zárójelezése útján valósítható meg, hanem annak révén, hogy a MOZOG komponenst nagyon absztrakt értelemben használjuk a jelentésábrázolásban. A MOZOG csak a *templomból* és *egyházból* kezdőpontot kifejező argumentumoktól függően konkretizálódik fizikai mozgásként (helyváltoztatásként) vagy társadalmi „mozgásként” (a társadalmi viszonyok változásaként).²³

Két fontos megállapítást tehetünk az elmondottak alapján a (37)–(40), a (43) és a (45) jelentésének a kompozíció egy komplexebb, Pustejovsky által együttes kompozíciónak hívott²⁴ fajtája révén történő megalkotására vonatkozóan. Először, ezekben a példákban mind az (a), mind a (b) sorok jelentését úgy kaphatjuk meg, ha feltételezzük, hogy az argumentumok a predikátumok **alulspecifikált jelentését** befolyásolják. Másodszor, mivel az aluldeterminált predikátumokra az argumentumoknak **lexikailag rögzített, szótári**

²³ A GO ‘megy’, BE ‘van’ és STAY ‘marad’ konceptuális egységeknek különböző szemantikai mezőkben (tér, birtoklás, tulajdonságok hozzárendelése, tevékenységek ütemezése) történő alkalmazására ld. Jackendoff 1990: 25–27.

²⁴ Az ilyen összetettebb kompozíciós eljárás szükségessége mellett érvelt Pustejovskyn (1995, 1998) kívül Jackendoff (1997) és Bierwisch (1983, 1996) is.

jelentése van hatással, az implicit argumentumoknál és predikátumoknál tárgyalt interpretációs mechanizmusok közül az első mód releváns értelmezést eredményezhet az együttes kompozíció eseteiben is.

4.2. Az együttes kompozíció mint a megnyilatkozás közvetlen és kiterjesztett kontextusa által indukált szabály

Ebben az alfejezetben az együttes kompozíció működésének egy másik aspektusát, mégpedig a kontextus szerepét fogjuk megvizsgálni. Sok esetben ugyanis csak a világtudás (enciklopédikus ismeretek) figyelembevételével tudjuk a megnyilatkozások jelentését megalkotni. A kompozíció ilyen felfogása a kétszintű konceptuális szemantikában merült fel (Bierwisch 1983, 1996), amely különbséget tesz – amint korábban már többször szó volt róla – a tudás két fajtája és ezzel összhangban a jelentésrepresentáció két szintje között. Nyelvi szinten a szójelentések gyakran nem teljesen meghatározottak. Ezt az alul-determinált szemantikai jelentést a neutrális, azaz a metaforikus interpretációt nem követelő kontextusokban aktivizálódó mindennapi tudásunk konkretizálja, és így kapjuk meg a szó szerinti jelentéseket. Ez történhet az ún. konceptuális elmozdulás útján, amikor a szemantikai jelentés különböző fogalmi tartományokban nyer teljes értelmet, vagy az ún. konceptuális differenciáció útján, amikor a szemantikai jelentés némileg különböző módokon, de ugyanabban a fogalmi mezőben értelmeződik. Másként kifejezve, az interpretáció nem más, mint az alulspecifikált szemantikai jelentésnek a teljesen meghatározott konceptuális jelentésekre való leképezése a mindennapi tudásunk alapján.

Van egy harmadik interpretációs mechanizmus, nevezetesen a konceptuális szelekció, amelyik a megnyilatkozásjelentés részeinek összeegyeztetését szabályozza, hogy létrehozassuk a releváns interpretációt. A fogalmi szelekció legérdekesebb esetében a fogalmi elmozdulással és differenciációval előállítható szó szerinti jelentések egyeztetése folyik. Tekintsük a (46)-ot!

(46) *Péter elment az iskolából.*

Az *iskola* főnév poliszemiája ('épület' és 'intézmény'), a Pustejovsky-féle generatív lexikon felfogásában, a megfelelő összetett típus kialakításával ragadható meg. A kétszintű konceptuális szemantika szerint viszont ez a két jelentés olyan kontextuális²⁵ variánsok, amelyeket a fogalmi elmozdulás révén a (47)-beli alulspecifikált jelentésből vezethetünk le:

(47) 'x célja, hogy bizonyos tanítási/tanulási folyamatokat biztosítson'.²⁶

Függetlenül attól, hogy az *iskola* két jelentéséről a generatív lexikon vagy a kétszintű konceptuális szemantika keretében adunk-e számot, az *elmege* ige fogalmilag differenciálódó jelentéseit ('fizikai helyváltoztatás' és 'a társadalmi helyzet változása') egy feltételezett absztrakt jelentésből kell levezetni mindkét megnyilatkozás jelentésének a megalkotása során. Erre az kényszerít bennünket, hogy az ige egyik jelentését sem vehetjük lexikailag

²⁵ A (46) vonatkozásában az iskolákról szóló enciklopédikus ismereteink révén kiterjesztett kontextust vehetjük figyelembe.

²⁶ Tulajdonképpen specifikusabban kellene megfogalmazni az *iskola* szemantikai jelentését, hogy megkülönböztessük az *egyetem*, *főiskola* szavak jelentésétől. Mindazonáltal jelenlegi céljaink szempontjából a (47) is elegendő.

rögzítettnek, mert az *iskola* és az egész megnyilatkozás is poliszém egy olyan **kiterjesztett kontextus** hiányában, amely egyértelművé tenné azokat. Tehát az argumentumszerkezet-változáson kívül még egy újabb ok is indokolja az együttes kompozíció Pustejovsky-féle eredeti felfogásának módosítását.

Azt az információt, amelynek alapján a (46) egyértelműsíthető, ill. konkretizálható, a megnyilatkozás maga, vagyis a **közvetlen kontextus** szintén tartalmazhatja. Vö.:

- (48) a. *1975-ben Péter elment az iskolából.*
 b. *Délelőtt tíz órakor Péter elment az iskolából.*

A (48a)-ban az *iskola* az *1975-ben* időhatározó kontextusában, a közvetlen kontextusban intézményre utal,²⁷ és ennek megfelelően az *elmegy* igét a társadalmi státus megváltozásaként interpretálhatjuk. A (48b)-ben pedig a *délelőtt tíz órakor* környezetében (tipikusan) épületre utal az *iskola*, és az *elmegy* ige fizikai mozgásként értelmezhető. Így tehát – az időhatározói kifejezésektől függően – az *iskola* és az *elmegy* szó szerinti jelentései a (48)-ban egyeztetve vannak. Mivel mind a két megnyilatkozásban ugyanabban a ragos alakjában szerepel az *iskola*, megállapítható, hogy a határozórag nem befolyásolja a konceptuális szelekciót. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy az időhatározókhöz hasonlóan másik határozórag nem lehetne hatással az interpretációra. Vegyük a (49)-et, és tételezzük fel, hogy a *-tól* rag, amely elsődlegesen egy külső helyről való kiindulást jelöl, ugyanúgy belső helyet mint kiindulópontot fejez ki, mint a (48)-ban!

- (49) *Péter elment az iskolától.*

Jóllehet a (49)-ben egyik (48)-beli időhatározó sem szerepel, mégis egyféleképpen értjük. Nevezetesen: Péternek a társadalmi státusa változott meg, mert az iskolára csak mint intézményre gondolhatunk. Ennek oka pedig nem lehet más, mint a *-tól* ablatívusi esetrag. Ezért az esetraggal is számolni kell mint olyan kontextussal, amely befolyásolja a megnyilatkozásjelentés megalkotását. A (48) és a (49) alapján azt mondhatjuk, hogy míg a *-ból* elatívusi esetrag nem gátolja meg az *iskolá*-nak sem intézményként, sem épületként való fogalmi elmozdulását, a belső helyet mint kiindulópontot kifejező *-tól* ablatívusi esetrag nem egyeztethető össze az *iskolá*-nak az 'épület' fogalmi egységet tartalmazó szó szerinti jelentésével.

A (46), (48) és a (49) kapcsán említett interpretációs mechanizmusok, természetesen, a többi, hasonló jelentésű összetevőkből álló megnyilatkozás esetén szintén működésbe lépnek. Az *iskolá*-t felcserélhetjük – ez esetenként együtt kell hogy járjon a *-ból/-ből* ragnak a *-ról/-ről*-lel való felcserélésével – bármelyik másik *iskola*-típusú főnévvel az alábbi listából:

- (50) *középiszkola, egyetem, főiskola, intézet, akadémia, múzeum, színház, opera, mozi, parlament, minisztérium, bank, tőzsde, bíróság, kórház, élelmiszer-áruház, uszoda* stb.

²⁷ Ez az interpretáció azonban csak tipikusnak mondható, mert tágabb kontextusban ez az értelmezés hatályát vesztheti. Lentebb visszatérünk erre a problémára.

Ami pedig a *kilép* és az *elmegy* igéket illeti, ezek bármelyik ‘valahová történő mozgást’ (absztrakt értelemben) jelentő igével helyettesíthetők, például a *hív*-val vagy a *küld*-del. Ez utóbbiak jelentésében ugyanis található egy az alábbi módon parafrázálható közös rész:

(51) ‘x azt okozza, hogy y tudja, hogy x azt akarja, hogy y mozogjon valahová’.

Tehát a *hív* és a *küld* jelentésábrázolásában szintén ott van az absztrakt MOZOG komponens, jóllehet „beágyazódik” az OKOZ, a TUD és az AKAR funktorok argumentumpozícióiba.²⁸ Ennélfogva az (52)–(54) alatt következő példák értelmezése ugyanolyan módon történik, mint a (46)-beli, a (48)-beli és a (49)-beli megnyilatkozásoké.

(52) *A minisztériumba hívták Pétert.*

(53) a. *1975-ben a minisztériumba hívták Pétert.*
b. *Délelőtt tíz órakor a minisztériumba hívták Pétert.*

(54) *A minisztériumhoz hívták Pétert.*

Most pedig hasonlítsuk össze a (48)-at és az (53)-at a (49)-cel és az (54)-gyel! Az előbbieket **a közvetlen kontextusoknak**, vagyis az időhatározói kifejezéseknek megfelelően kétféleképpen interpretálhatók. Az utóbbiaknak viszont – az elativusi, ill. az allativusi határozórag miatt – csak egy jelentésük lehet. A (48) és az (53) jelentéseit – a (49)-ével és az (54)-ével szemben – csak tipikus jelentéseknek tarthatjuk, mert **a kontextusnak a megelőző diskurzus vagy az adott szituáció alapján való kiterjesztésével** ezeket a megnyilatkozásokat ellentétes módon is értelmezhetjük. Erről könnyen meggyőződhetünk, ha a (48)-ban az elativusi *iskolából* alakot kicseréljük az ablativusi *iskolától* alakra, valamint ha az (53)-ban az illativusi *minisztériumba* alak helyébe az allativusi *minisztériumhoz* alakot tesszük. Így az (55)-öt és az (56)-ot kapjuk.

(55) a. *1975-ben Péter elment az iskolától.*
b. *Délelőtt tíz órakor Péter elment az iskolától.*

(56) a. *1975-ben a minisztériumhoz hívták Pétert.*
b. *Délelőtt tíz órakor a minisztériumhoz hívták Pétert.*

Ha az (55)-ben és az (56)-ban az ablativusi és az allativusi ragok belső helyre mint kiindulóponttra, ill. végponttra utalnak, akkor ezek teljesen kizárják a valószínűtlen ‘épület’ jelentést az *1975-ben* időhatározó esetében. Ugyanakkor a valószínűtlen ‘intézmény’ jelentést az egyedüli lehetséges értelmezéssé változtatják a *délelőtt tíz órakor* időhatározó esetében.

Összefoglalva ezt az alfejezetet, megállapíthatjuk, hogy a harmadik típusba tartozó megnyilatkozások jelentése szintén megalkotható – az első mód mellett – a második és a harmadik módon, vagyis **a közvetlen és a kiterjesztett kontextusok figyelembevételével**.

²⁸ A *hív* és a *küld* részletes elemzésére ld. Bibok 1998.

5. Összegzés

Dolgozatunkban a magyar nyelvhasználat megnyilatkozásainak három típusát, az implicit argumentumokat és predikátumokat tartalmazó, valamint az együttes kompozíció műveletének segítségével interpretálható megnyilatkozásokat vizsgáltuk egységes módon. Igazoltuk, hogy e három megnyilatkozáscsoportban a megnyilatkozásjelentés megalkotásához **egyaránt a lexikon és a kontextus intenzív interakciójára** van szükség. Ez volt a Bevezetésben megjelölt első célunk.

Mindhárom megnyilatkozáscsoportot tüzetes vizsgálatnak vetettük alá, és megállapítottuk, hogy az egyes típusokba tartozó megnyilatkozások jelentéskompozícióját – a lexikon és a kontextus intenzív interakcióját figyelembe véve – **ugyanazon a három módon** lehet végrehajtani: 1) az igék (1. típus), a főnevek (2. típus) vagy mindkettő (3. típus) konceptuális-szemantikai reprezentációjának segítségével, 2) az igék, a főnevek vagy mindkettő közvetlen kontextusának a segítségével és 3) a kontextusnak a megelőző diskurzusból, a közvetlenül megfigyelhető fizikai környezetből vagy az enciklopédikus tudásból származó információval való kiterjesztése által. Ezzel teljesítettük második célunkat. A megnyilatkozásjelentés megalkotását érintő három módnak a bemutatása közben számos, a lexémák konceptuális-szemantikai reprezentációjára és a kompozíciós műveletekre vonatkozó részeredményt értünk el. A megnyilatkozások első csoportjánál az elemzések nem tárgyi implicit argumentumokra való kiterjesztésén túl utaltunk a cselekvés jellemző módjának és a kategóriák prototipikus struktúrájának szerepére, valamint arra, hogy milyen alternatív magyarázatok kínálóznak az igék implicit argumentummal való előfordulásának magyarázatára az általánosított társalgási implikaturák elmélete alapján. A megnyilatkozások második és harmadik csoportjának vizsgálata pedig a típuskényszer és az együttes kompozíció műveletének módosítását eredményezte. Az igék tárgyi argumentumával kapcsolatban fellépő típuskényszertől meg kellett különböztetni a megnyilatkozásnak azt a komponensét, amely a jelentés megalkotásához biztosítja a szükséges eseményt. Az együttes kompozíciónak pedig olyan módosított változatát dolgoztuk ki, amely egy szószerkezet jelentését úgy hozza létre, hogy az igék absztrakt, alulspecifikált jelentésreprezentációjából – a különböző határozóragos vagy névutós főnevek hatására – az opcionális jelentéselemeket figyelmen kívül hagyja, ill. figyelembe veszi azokat.

Bár az előző fejezetekben rendszeresen felhasználtuk a releváns interpretáció fogalmát, és némi magyarázatot is fűztünk hozzá az egyes elemzések közben, tanulmányunknak ezen a pontján – a harmadik célkitűzésünk teljes megvalósítása érdekében – térünk rá arra, hogy motivációját adjuk az implicit argumentumok és predikátumok előfordulásának, valamint az együttes kompozíció működésének. A jelentés megkonstruálásának mindhárom módját, az interpretációs mechanizmusok hierarchiáját, valamint azt, hogy egy argumentum vagy predikátum implicit maradhat egyáltalán, továbbá az együttes kompozíció működését **egyetlen, nagyon általános racionalitási elv, a kognitív relevancia elve vezérli**. Ez az általános racionalitási elv az emberi kognitív viselkedés ökonómiai egyensúlyra való törekvését érinti: az emberi megismerés a relevancia maximalizálására törekszik (Sperber–Wilson 1995: 260), vagyis arra, hogy a megismerés során minél nagyobb kognitív hatást érjen el minél kisebb műveleti erőfeszítés árán. A kognitív relevancia elve irányítja a tanulmányunkban tárgyalt három különböző típusú megnyilatkozáscsoport jelentésének a megalkotását. Annak érdekében, hogy elkerüljük a felesleges – azaz megfelelő kognitív

hatással nem járó – műveleti erőfeszítéseket, az adekvát interpretáció eléréséhez először az igék, a főnevek vagy mindkettő konceptuális-szemantikai reprezentációját dolgozzuk fel. Ha ez nem vezet releváns interpretációhoz, akkor a közvetlen kontextushoz fordulunk, és ha ez sem eredményez pragmatikailag elfogadható interpretációt, akkor újabb műveleti erőfeszítések árán kiterjesztjük a kontextust.

A relevancia maximalizálására való törekvés elég erős ahhoz, hogy ne csak az egyes emberek megismerésének működését vezérelje, hanem hogy az emberi társas interakciókat is irányítsa, és megjósolhatóvá tegye az interakcióban álló személyek kognitív viselkedését (Sperber–Wilson 1995: 263). A kommunikatív interakcióban a partnerek arra törekszenek, hogy optimálisan releváns megnyilatkozásokat produkáljanak, azaz minél kisebb műveleti erőfeszítésre kényszerítsék a hallgatót a megfelelő kontextuális hatások²⁹ elérése érdekében. Az implicit argumentumok és predikátumok használata pontosan ezt a célt szolgálja, hiszen ugyanazokat a kontextuális hatásokat lehet elérni, mint a lexikailag realizált formák segítségével, de kisebb műveleti erőfeszítéssel. Tehát, ha a dolgozatunkban tárgyalt három mód valamelyikével azonosítható, akkor a kognitív relevancia elvét követve kell is, hogy egy argumentum vagy predikátum implicit maradjon a magyarban. Ugyanez az elv magyarázza a komplex kifejezések jelentésének olyan módon történő megalkotását, amikor az argumentumok konkretizálják az alulspecifikált predikátumok jelentését.

A kognitív relevancia elve nemcsak az implicit argumentumok és predikátumok használatát és azonosításukat, valamint az együttes kompozíció működését motiválja, hanem a megnyilatkozásjelentés megalkotásának levezetési mechanizmusait is vezérli: az interpretáció a kisebb műveleti erőfeszítéstől halad a nagyobb felé, azaz a konceptuális-szemantikai reprezentáció figyelembevételétől a kontextus kiterjesztéséig. Következésképpen, a lexikai információk és a kontextus éppen elegendő nagyságú részének interakciója szintén a kognitív relevancia elvének működését tükrözi.

Hivatkozások

- Alsina, Alex 1992: On the argument structure of causatives, *Linguistic Inquiry* **23**, 517–555.
- Bánréti Zoltán 2001: Az ellipsis a párhuzamos szerkezetű tagmondatok között, *Nyelvtudományi Közlemények* **98**, 7–70.
- Behrens, Leila 1998: Polysemy as a problem of representation „representation” as a problem of polysemy. Review article on: Pustejovsky 1995, *Lexicology* **4/1**, 105–154.
- Bibok Károly 1996: Problema konceptual’noj semantiki ruskogo i vengerskogo jazykov, *Voprosy jazykoznanija* **2**, 156–165.
- Bibok Károly 1998: A hív és a küld igék konceptuális szemantikai vizsgálata, *MNy.* **44**, 436–446.
- Bibok Károly 1999: A könyv-típusú szavak poliszémiaja, in Gecső Tamás szerk.: *Poliszémia, homonímia: Az ELTE BTK Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke által 1998 októberében rendezett tudományos konferencia előadásainak tanulmánykötetes*, Budapest, Tinta, 24–30.

²⁹ A kontextuális hatások – új feltevésekhez jutás kontextuális implikáció révén, egy feltevés erejének megerősítése és kontradikciók feloldása – a kognitív hatások egy csoportját alkotják.

- Bibok, Károly 2000a: Conceptual semantic investigations in Russian and Hungarian, in Endre Lendvai szerk.: *Applied Russian Studies in Hungary*, Pécs, Krónika, 15–32.
- Bibok Károly 2000b: A lexikai és aktuális jelentés kapcsolata a kétszintű konceptuális szemantikában és a generatív lexikon elméletében, in Gecksó Tamás szerk.: *Lexikális jelentés, aktuális jelentés*, Budapest, Tinta, 56–63.
- Bibok Károly 2000c: „Szemantikai egyeztetés” a megnyilatkozásjelentés levezetése során, in Büky László – Maleczki Márta szerk.: *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei* 4, Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 57–68.
- Bierwisch, Manfred 1983: Semantische und konzeptuelle Repräsentation lexikalischer Einheiten, in Rudolf Růžička – Wolfgang Motsch szerk.: *Untersuchungen zur Semantik = Studia grammatica* 22, Berlin, Akademie-Verlag, 61–99.
- Bierwisch, Manfred 1996: How much space gets into language?, in Paul Bloom – Mary A. Peterson – Lynn Nadel – Merrill F. Garrett szerk.: *Language and Space*, Cambridge, The MIT Press, 31–76.
- Bierwisch, Manfred 1997: Lexical information from a minimalist point of view, in Chris Wilder – Hans-Martin Gärtner – Manfred Bierwisch szerk.: *The Role of Economy Principles in Linguistic Theory = Studia grammatica* 40, Berlin, Akademie Verlag, 227–266.
- Blakemore, Diane 1992: *Understanding utterances*, Oxford, Blackwell.
- Blutner, Reinhard 1998: Lexical Pragmatics, *Journal of Semantics* 15, 115–162.
- Bunt, Harry – Bill Black 2000: The ABC of computational pragmatics, in Harry Bunt – William Black szerk.: *Abduction, Belief and Context in Dialogue: Studies in Computational Pragmatics*, Amsterdam, Benjamins, 1–46.
- Cote, Sharon. A. 1997: *Grammatical and Discourse Properties of Null Arguments in English*, PhD disszertáció, elérhető: <http://babl.ling.upenn/~cote/index.html>.
- Fillmore, Charles J. 1986: Pragmatically controlled zero anaphora, *Berkeley Linguistic Series* 12, 95–107.
- Fischer, Kerstin 2000: *From Cognitive Semantics to Lexical Pragmatics: The Functional Polysemy of Discourse Particles*, Berlin, Mouton de Gruyter.
- Fodor, Jerry A. – Ernie Lepore 1998: The emptiness of the lexicon: Reflections on James Pustejovsky’s *The Generative Lexicon*, *Linguistic Inquiry* 29, 269–288.
- Gergely, György – Thomas G. Bever 1986: Related intuitions and the mental representation of causative verbs in adults and children, *Cognition* 23, 211–277.
- Groefsema, Marjolein 1995: Understood arguments: A semantic/pragmatic approach, *Lingua* 96, 139–161.
- Hadrovics László 1969: *A funkcionális Magyar mondattan alapjai*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Horn, Laurence R. 1984: Toward a new taxonomy for pragmatic inference: Q- and R-based implicature, in Deborah Shiffrin szerk.: *Meaning, Form, and Use in Context*, Washington, Georgetown University Press, 11–42.
- Jackendoff, Ray 1990: *Semantic Structures*, Cambridge, The MIT Press.
- Jackendoff, Ray 1997: *The architecture of Language Faculty*, Cambridge, The MIT Press.
- Komlósy András 1992: Régensék és vonzatok, in Kiefer Ferenc szerk.: *Strukturális magyar nyelvtan* 1: *Mondattan*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 299–527.

- Komlósy András 2000: A műveltetés, in Kiefer Ferenc szerk.: *Strukturális magyar nyelvtan 3: Morfológia*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 215–292.
- Kugler Nóra 2000: Az igeragozás, in Keszler Borbála szerk.: *Magyar grammatika*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 104–126.
- Lakoff, George 1987: *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*, Chicago, Chicago University Press.
- Lascarides, Alex – Ann Copestake 1998: Pragmatics and word meaning, *Journal of Linguistics* **34**, 387–414.
- Levinson, Stephen C. 2000: *Presumptive meanings: The theory of generalized conversational implicature*, Cambridge, The MIT Press.
- Németh T. Enikő 1998: Implicit argumentumok pragmatikai szempontból, in Büky László – Maleczki Márta szerk.: *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei* **3**, Szeged, 281–298.
- Németh T., Enikő 2000a: Occurrence and identification of implicit arguments in Hungarian, *Journal of Pragmatics* **32**, 1657–1682.
- Németh T. Enikő 2000b: Implicit argumentumok a magyarban: előfordulásuk módjai és azonosításuk lehetőségei, in Kenesei István szerk.: *Igei vonzatszerkezetek a magyarban*, Budapest, Osiris, 197–252.
- Németh T., Enikő 2001a: Implicit arguments in Hungarian: Manners of their occurrence and possibilities of their identification, in István Kenesei szerk.: *Argument structure in Hungarian*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 113–156.
- Németh T. Enikő (szerk.) 2001b: *Cognition in Language Use: Selected Papers from the 7th International Pragmatics Conference*. Vol. **1**, Antwerp, IPrA.
- Németh T. Enikő (szerk.) 2001c: *Pragmatics in 2000: Selected Papers from the 7th International Pragmatics Conference*. Vol. **2**, Antwerp, IPrA.
- Németh T., Enikő – Károly Bibok 1999: Implicit arguments in Hungarian, in Jef Verschueren szerk.: *Pragmatics in 1998: Selected papers from the 6th International Pragmatics Conference*, Antwerp, IPrA, 412–427.
- Németh T. Enikő – Bibok Károly 2001a: Az alanyi és a tárgyas ragozás szerepe az igei tárgyi argumentumok elhagyhatóságában, in Bakró-Nagy Marianne – Bánréti Zoltán – É. Kiss Katalin szerk.: *Újabb tanulmányok a strukturális magyar nyelvtan és a nyelvtörténet köréből*, Budapest, Osiris, 78–96.
- Németh T., Enikő – Károly Bibok (szerk.) 2001b: *Pragmatics and the Flexibility of Word Meaning (CRiSPI 8)*, Oxford, Elsevier.
- Nyomárkay István 1972: Tárgyas igék tárgy nélkül, *Mny.* **68**, 198–209.
- Padučeva, Jelena V. 1999: Princip kompozicionnosti v neformal'noj semantike, *Voprosy jazykoznanija* **5**, 3–23.
- Pete István 1998: A Magyar igeragozás típusai, in Büky László – Maleczki Márta szerk.: *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei* **3**, Szeged, 133–148.
- Pléh Csaba 1994: Mondatközi viszonyok feldolgozása: az anaphora megértése a magyarban, *Magyar Pszichológiai Szemle* **50**, 287–320.
- Pustejovsky, James 1991: The syntax of event structure, *Cognition* **41**, 47–81.
- Pustejovsky, James 1995: *The Generative Lexicon*, Cambridge, The MIT Press.

- Pustejovsky, James 1998: Generativity and explanation in semantics: A reply to Fodor and Lepore, *Linguistic Inquiry* **29**, 289–311.
- Radford, Andrew 1997: *Syntax: A Minimalist Introduction*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Raskin, Victor – Salvatore Attardo – Donalee H. Attardo 2000: Augmenting linguistic semantics descriptions for NLP: Lexical knowledge, encyclopedic knowledge, event structure, in Bert Peeters szerk.: *The Lexicon-Encyclopedia Interface (CRISPI 5)*, Oxford, Elsevier, 463–486.
- Saeboe, Kjell J. 1996: Anaphoric presuppositions and zero anaphora, *Linguistics and Philosophy* **19**, 187–209.
- Sperber, Dan – Deirdre Wilson 1995: *Relevance: Communication and Cognition*, Oxford, Blackwell, 2. kiadás.
- Wierzbicka, Anna 1996: *Semantics: Primes and Universals*, Oxford, Oxford University Press.